ΠΕΡΙΟΔΟΣ Δ΄ ΤΕΥΧΟΣ 34^{ο} ΙΟΥΝΙΟΣ 2003

http://micro-kosmos.uoa.gr (=> η Φάρις)

Το Ξηροκάμπι
Περίοδος Α΄ 1966-1977

Η ΦΑΡΙΣ
Περίοδος Β΄ 1979-1981
Περίοδος Γ΄ 1992-2001
Περίοδος Δ΄ 2002-

Τριμηνιαία έκδοση του Συλλόγου Αποφοίτων Σχολείων Φάριδος
Έδρα: Ξηροκάμπι Φάριδος, Λακωνία

Συντακτική επιτροπή: Γεώργ. Θεοφ. Καλκάνης, Θεοδ. Στ. Κατσουλάκος, Παναγ. Ηλ. Κομνηνός
Επιμελητής έκδοσης: Σταύρ. Θεοδ. Κατσουλάκος, Συρακουσών 101, Λαμπρινή, Αθήνα, τηλ. 210 2515864
Ταμίας: Ιωάννης Παν. Κονίδης, Ξηροκάμπι, τηλ.: 27310 35029
Ηλεκτρονική επεξεργασία: ευγενική προσφορά των μεταπτυχιακών φοιτητών του Εργαστηρίου Φυσικών Επιστημών, Τεχνολογίας και Περιβάλλοντος του Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Αθηνών
Ετήσια συνδρομή: εσωτερικού 5€, εξωτερικού 25 $ Η.Π.Α.

Περιεχόμενα: Σελ.

Δικαίου Β. Βαγιακάκου, Τραπεζωντή 3
Δημητρίου Θ. Κατσουλάκου, Ένα προικοσύμφωνο του 1905 από τα Ανώγεια 8
Πωλίνας Χρ. Σπυροπούλου, *Η. ν. Prott:* Η πεδιάδα της Σπάρτης 16
Παναγιώτη Γ. Μανδραπήλια, Εμπύρετος λοίμωξις ανωτέρου και κατωτέρου αναπνευστικού.....21
Σταυρούλας Ορφανάκου, Ο πατήρ Αθανάσιος Ε. Τσάμπηρας 24
Τ.Δ.Β., Από τη ζωή του παλιού Ξηροκαμπίου 25
Κώστα Στ. Αραχωβίτη, Πολοβιτσιώτικες ιστορίες 26
Β.Η.Χ. + Η.Γ.Μ., Της Αγοράς 27
Καλομοίρας Κουτσουμπού-Κονίδη Πάσχα ανθρώπων 28
Το τεχνικό πρόγραμμα του Δήμου Φάριδος (2003) 29
Συνδρομές 31
Τα νέα μας 32

Εξώφυλλο: Το "Ανάκωλο" (από φωτογραφία του Νικ. Καπετανάκου), η χαράδρα που δημιούργησε το νερό κατεβαίνοντας εκατομμύρια χρόνια από το βουνό στην πεδιάδα, όπως αποδεικνύουν τα σπηλαιώδη ανάγλυφα σε διαδοχικά επίπεδα στο βράχο ("Σκέψεις", εφημ. Το Ξηροκάμπι, τεύχος 10^{ο}, σελ. 1-2, 1971). Τώρα, το νερό είναι λιγότερο αλλά εξακολουθώντας να κατεβαίνει το χειμώνα ελεύθερο στη φυσική του κοίτη, εμπλουτίζει τις υπόγειες φυσικές αποθήκες που τροφοδοτούν όλο το χρόνο τις πηγές και τα πηγάδια της περιοχής, και εξασφαλίζει, μαζί με το νερό που κατεβάζουμε το καλοκαίρι από ψηλά με το αυλάκι, τη συνέχιση της αειφορίας και της βιωσιμότητας του τόπου ("Περί των υδάτων της Φάριδος –μετεωρικών, επιγείων, υπογείων– στην αρχαιότητα, σήμερα και στο μέλλον (;)", εφημ. Η Φάρις, τεύχος 31^{ο}, σελ. 6-10, 2002).

γ. θ. κ

Δικαίου Β. Βαγιακάκου

Τραπεζοντή*

Χωρίον του δήμου Φάριδος της Λακεδαίμονος. Το τοπωνύμιον γίνεται γνωστόν δια πρώτην φοράν εις έγγραφον της 5 Σεπτεμβρίου 1698 του Βενετού Προβλεπτού εις τον Μυστράν Μικέλε Μάνιο περί διανομής κτημάτων[1]. Εις αυτό αναγράφεται: «Χωρίον *Τραπεζοντή χωράφι μιας ζευγαριάς του Τούρκου Αντέμ Σοστιάνε».*

Εις έτερον έγγραφον της 9 Οκτωβρίου 1698 αναγράφονται: *«έγιναν πολλές προσπάθειες χωρίς αποτέλεσμα για πλειστηριασμό των κτημάτων που απεδόθησαν στον Στρατήγη Στρατηγάκη από Μυστρά των υπαρχόντων στο χωρίο Μακράμα Τραπεζοντή»*[2].

Επίσης εις κατάστασιν της 28 Απριλίου 1699 αναγραφής των επινοικιασθέντων χωρίων μετά του ποσού εις ρεάλια, αναγράφονται: *«χωρία Παναγιά, Τραπεζοντή, Ανώγεια και Νιοχώρι. Στόν Δήμα Μόργα από Γεράκι, ρεάλια* 847»[3]. Και ακόμη: *«Χωρία: Άγιος Ιωάννης, Αλαήμπεη, Μιμιτζότη, Σικαράκη, Γούναρη, Αχμέτ Τσελεπή, Καλάμι, Λέλε, Τραπεζοντή, Κάσια, Σινάνμπεη και Κασάν Αφεντάκη. Στον κόντε Σαράντο Λεόπουλο, ρεάλια 986».*

Εις κατάστασιν της 8 Ιουνίου 1699 αναγραφής των ποσών που εισεπράχθησαν από τα χωρία από τον λοχαγόν Τζακαρία, Βενετσιάνον, ως και των ποσών που οφείλονται δια τας εργασίας εις την Κόρινθον μέχρι το τέλος του περασμένου Δεκεμβρίου, τα έξης:

Χωρία: Αναγράφονται πολλά, μεταξύ των οποίων και η *Τραπεζοντή και Μούσγα, με ποσά πληρωθέντα 479, 15 λίρες και οφειλόμενα λίρες 154,8*[4].

Επίσης εις Κατάστασιν της 28 Δεκεμβρίου του 1699[5] καταγράφονται τα χωρία και τα ζευγολατεία, εις τους δημογέροντας των οποίων ο δημόσιος τροφοδότης του Μυστρά βενετός Φραντζέσκο Φιντέλλι εχορήγησε δια σποράν δια λογαριασμόν του δημοσίου ποσότητα κριθής ανακατεμένην με βρώμην, αναγράφονται μεταξύ άλλων και τα χωρία: *Τραπεζοντή (κριθάρι λίμπρες 768), Κυδωνιά (κριθάρι λίμπρες 696), Καμίνια (λίμπρες 216), Κουμουστά (λίμπρες 480)* κ.α.

Εις Κατάστασιν της 26 Μαΐου 1700[6] περί της δεκάτης της περιοχής Μυστρά, Πασσαβά και Μπαρδούνιας κατά τους δημοσίους πλειστηριασμούς αναγράφονται

---

* Το κείμενο έχει δημοσιευτεί στα πρακτικά του Α΄ τοπικού συνεδρίου Λακωνικών Σπουδών, Λακωνικαί Σπουδαί, Παράρτημα 8 (2002) σσ. 66 –72.

[1] Κων. Μέρτζιου - Θ. Παπαδοπούλου, Ο Μυστράς και η περιφέρεια του εις τα Αρχεία της Βενετίας κατά την Βενετοκρατίαν (1687-1715), Λακωνικαί Σπουδαί 12 (1994), 221.

[2] Αυτόθι, σ. 223.

[3] Αυτόθι, σ. 261.

[4] Αυτόθι, σ. 235.

[5] Αυτόθι, σ. 300.

[6] Αυτόθι, σ. 303.

και τα χωρία: *Παναγιά, Τραπεζοντή, Ανώγεια και Γκρεκοχώρι ήσαν 862 ρεάλια και εκυρώθησαν δια 862 ρεάλια στον καπετάν Διονύσιο Λαφόσα.*

Τέλος εν συνεχεία αναγράφονται μεταξύ άλλων χωρίων πάλιν ή *Τραπεζοντή, Κάσια*[7].

Κατά την απογραφήν της Πελοποννήσου το 1700 υπό του Ιταλού Antonio Pacifico[8] καταγράφονται οι τύποι *Trapesondi, Trapesandi, Trappassondi.*

Εις την απογραφήν υπό του Grimani[9] το 1700 αναγράφεται *Trapesondi*.

Εις την απογραφήν της Γαλλικής αποστολής του 1829 είναι ο τύπος *Trapassondi*.[10]

Εις την απογραφήν του Καποδίστρια το 1830 έχομεν τον τύπον *Τραπεζουντή*[11] .

Εις τας απογραφάς του 1836, 1845, 1863 καταγράφεται ως *Τραπεζωντή*[12] και τέλος εις την απογραφήν του 1984 ως *Τραπεζαντή*[13] .

Το όνομα δηλαδή παρουσιάζεται υπό τους τύπους: *Τραπεζοντή, Τραπεζαντή, Τραπαζωντή, Τραπεζουντή.*

Ποιος όμως είναι ο ορθός τύπος του τοπωνυμίου και πώς ετυμολογείται;

Με το θέμα ησχολήθη ο Δ. Κατσαφάνας[14], ο οποίος γράφει τα εξής: *«Το ορθό είναι Τραπεζουντή και όχι Τραπεζοντή. Φέρεται εις τα επίσημα έγγραφα ως Τραπεζαντή. Φαίνεται ότι συνεδύασαν το τοπωνύμιον Τραπεζοντή με την Τράπεζα. Το τοπωνύμιον Τραπεζοντή προέρχεται από το τοπωνύμιο Τραπεζούς - Τραπεζούντος». Πρόκειται δηλαδή για τμήμα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας μετά το 1204 με την ομώνυμη πόλη. Πριν ή μετά την Άλωση εγκατεστάθηκε φαίνεται στο χωριό ανατολικά της Παλαιοπαναγιάς κάποια οικογένεια και σε ανάμνηση της μακρυνής πατρίδας Τραπεζούντας έδωκε στη γη που φιλοξενήθηκε το όνομα Τραπεζουντή. Το Τραπεζουντή είναι επίθετο Τραπεζουντή γη.* Σχολιάζων τον τύπον *Τραπεζωντή (με ωμέγα)* παρατηρεί: «Ο *συγγραφέας ακούγοντας Τραπεζοντή με ο μικρόν το θεώρησε παράλογον και γι' αυτό έγραψε το ορθό με ω μέγα για να υποδηλώση έτσι την μακρότητα του φθόγγου ου του αρχικού ονόματος Τραπεζουντή. Ορθό, λοιπόν, είναι να γράφεται Τραπεζουντή ή Τραπεζωντή»*[15].

---

[7] Δια πρώτην φοράν συναντώ το όνομα αυτό. Ο τύπος αναφέρεται και εις την απογραφήν.

[8] Breve Descrizzione Corografica del Peloponneso o Morea, In Venetia 1700, σσ. 67, 68, 133.

[9] Β. Παναγιωτοπούλου, Πληθυσμός και οικισμοί της Πελοποννήσου 13ος-18ος αιώνας, Αθήνα 1985, σσ. 284, 308.

[10] Μ. Χουλιαράκη, Γεωγραφική, Διοικητική και Πληθυσμιακή εξέλιξις της Ελλάδος 1821- 1971, Αθήναι 1973, τ.Α΄, σ. 39.

[11] Ελένης Δ. Μπελιά, Στατιστικά στοιχεία της Λακωνίας κατά την Καποδιστριακήν περίοδον, Λακωνικαί Σπουδαί, 3 (1977), σσ. 429, 435.

[12] Μ. Χουλιαράκη, Ένθ' ανωτ., σσ. 120, 145, 241.

[13] Λεξικό των δήμων και κοινοτήτων, Αθήνα 1984, σ. 330.

[14] Στη σκιά του Ταϋγέτου. Παλαιοπαναγιά, Ανώγεια, Ξηροκάμπι, Αθήνα 1989, σσ. 293-294.

[15] Αυτόθι, σ. 294.

Επ' αυτών παρατηρώ τα εξής: Το συμπέρασμα να γράφεται *Τραπεζουντή ή Τραπεζωντή* είναι ορθόν, άλλα η έρευνα δια να φτάσωμεν εις αυτό έχει διαφορετικήν πορείαν.

Ορθώς συνεδυάσθη, κατά την γνώμην μου, ως θα αποδειχθή, το τοπωνύμιον *Τραπεζωντή* με το ουσ. *Τράπεζα,* αφού και το *Τραπεζούς* εκ του *τράπεζα* σχηματίζεται. Ήδη ο Στράβων (751), ως ανεφέρθη, παρατηρεί ότι το τοπων. *Τραπεζών* (λόφος) *ωνομάσθη από της ομοιότητας προς το τράπεζα.*

Ο Δ. Κατσαφάνας δεν εξηγεί γραμματικώς πώς το τοπων. *Τραπεζοντή* προέρχεται από το τοπωνύμιο *Τραπεζούς - Τραπεζούντος.*

Δεν ευσταθεί ιστορικώς ότι μετά την πτώσιν της Τραπεζούντος το 1461 (15 Αυγούστου) κάποια οικογένεια σε ανάμνηση της μακρυνής πατρίδος έδωκε στη γη που φιλοξενήθηκε το όνομα *Τραπεζουντή.*

Ουδεμία, καθ' όσον γνωρίζω, ιστορική μαρτυρία υπάρχει δι' εγκατάστασιν οικογενείας εκ Τραπεζούντος του Πόντου μετά την πτώσιν της εις τους Τούρκους και ουδέν τεκμήριον οικισμού εκ της τότε εποχής έχομεν.

Άλλωστε είναι γνωστόν ότι, από της αρχαιότητος μέχρι και σήμερον, οι άποικοι, εγκαθιστάμενοι εις νέαν πατρίδα, δίδουν εις αυτήν το όνομα της μητροπόλεως, ως ακριβώς τούτο έχει και όχι παρηλλαγμένον. Οι *Νάξιοι* π.χ. ίδρυσαν αποικίαν εις την Κάτω Ιταλίαν κατά την αρχαιότητα και ωνόμασαν την πόλιν *Νάξον.* Οι εκ Μ. Ασίας, Πόντου και Αν. Θράκης εγκατασταθέντες εις την Ελλάδα έδωσαν εις τους νέους οικισμούς των τα ονόματα της πατρίδος των ως *Σούρμενα* οι Πόντιοι ή προσέθεσαν το επίθετον νέα, ως *Νέα Σμύρνη, Νέα Φιλαδέλφεια* κ.λπ.

Αλλά και οι άποικοι εκ της *Τραπεζούντος* της Αρκαδίας, οι εγκασταθέντες εις τον Πόντον, ωνόμασαν την νέαν πατρίδα των *Τραπεζούντα,* δηλ. δια του ονόματος της μητροπόλεώς των.

Κατά την γνώμην μου είναι δυνατόν να έχωμεν ορθούς και τους δύο τύπους του τοπωνυμίου:

Τραπεζωντή (με ωμέγα) και

Τραπεζουντή (με κώφωσιν του ω εις ου, σύνηθες διαλεκτικό φαινόμενον). Και οι δύο βάσιν έχουν το ουσ. *τράπεζα* και δηλώνουν τόπον ομοιάζοντα προς τράπεζαν.

Δια τον σχηματισμόν του πρώτου τύπου *Τραπεζωντή* έχομεν την σειράν παραγωγής. Ουσ. *τράπεζα.* Δια της παραγ. καταλ. *-ωτός,* της δηλούσης ομοιότητα, έχομεν το επίθ. *τραπεζ-ωτός - τραπεζ-ωτή - τραπεζ-ωτόν.*

Δια ανάπτυξιν ερρίνου ν προ του τ, φαινομένου συχνού εις την Ν. Ελληνικήν[16], έχομεν τον επιθετικόν τύπον *τραπεζω-[ν]-τής* - τραπεζω-[ν]-τή. Το θηλυκόν επίθετον *τραπεζωντή,* λαμβανόμενον ως ουσιαστικόν, κατά παράλειψιν του ουσ. *γη,* γίνεται τοπωνύμιον η **Τραπεζωντή.**

---

[16] Φ. Κουκουλέ, Περί αναπτύξεως ερρίνου εν τη νεωτέρα Ελληνική, Αθηνά 49 (1939), 79-143.

Δια τον σχηματισμόν του δευτέρου τύπου **Τραπεζουντή,** έχομεν την εξής σειράν παραγωγής:

Η εκ του *τραπεζωντή* δια κώφωσιν του ω εις ου (σύνηθες διαλεκτικόν φαινόμενον), ή την σειράν:

Τραπεζούς - Τραπεζούντ-ος.

Εκ του θέματος:

Τραπεζούντ. δια της παραγωγικής καταλήξεως *-ωτός,* της δηλούσης ομοιότητα, έχομεν τον τύπον του επιθέτου:

τραπεζουντ-ωτός - τραπεζουντ-ωτή - τραπεζουντ-ωτό και δι' ανομοίωσιν έχομεν την αποβολήν της συλλαβής *-τω: τραπεζουν[τω]τός - τραπεζουν[τω]τή - τραπεζουν[τω]το* ήτοι *τραπεζουντός - τραπεζουντή -τραπεζουντό.*

Το θηλ. του επιθ. *η τραπεζουντ-ή,* λαμβανόμενον ως ουσιαστικόν, γίνεται τοπωνύμιον η ***Τραπεζουντή.*** Η μεταβολή αυτή είναι αποτέλεσμα ενός γλωσσικού νόμου της Ελληνικής γλώσσης, ισχύοντος από της αρχαιότητος μέχρι σήμερον, ο όποιος εμφανίζεται ως αποβολή ενός τίνος συμφώνου, πολλάκις δε και συλλαβής όλης, συνήθως της προτέρας δύο ομοίων συλλαβών ή ως μεταβολή συμφώνου τινός εις άλλο συγγενές.

Το γλωσσικόν αυτό φαινόμενον καλείται *Νόμος του Kretschmer,* εκ του ονόματος του επιφανούς Γερμανού γλωσσολόγου, μελετητού της Ελληνικής γλώσσης, του επισημάναντος αυτό[17].

Λέγομεν όμως και σήμερον:

σκόρδον αντί σκόροδον
αστροπελέκι αντί αστραποπελέκι
βαθυμνιώνας αντί βαθυλιμνιώνας
κυμοθάλασσο αντί κυματοθάλασσο
Αγιοδήτρια αντί Αγιοδηγήτρια
Λαζανδρέας αντί Λαζαροανδρέας
σταματήρα αντί σταματητήρα
λυχτερία αντί νυχτερίδα
κατσιπόδης αντί Κατσικοπόδης, και άλλα.

Αλλά και το τοπωνύμιον της Τόριζας (500 μέτρα ανατολικώς της Τραπεζωντής)[18], το οποίον λέγεται *Ροδαφινάκια* είναι αντί *Ροδοδαφνάκια..*

Επομένως, κατά την γνώμην μου, εάν παραμείνη ο εν χρήσει τύπος *Τραπεζοντή,* πρέπει να γράφεται *Τραπεζωντή.*

Εκ του ουσ. *τράπεζα* έχομεν και σχηματισμόν επωνύμων ως τα: *Τραπεζάς.* Εις Κρητικόν έγγραφον του 1672 αναφέρεται *Γεώργιος ο Τραπεζάς,* εις το χωρίον (το οποίον δεν υπάρχει σήμερον) Μεσέσκαφο της επαρχίας Μονοφατσίου[19]. *Τραπεζανλίδης, Τραπεζάνογλου, Τραπεζάρης, Τραπεζάρωφ, Τραπεζικός,*

---

17 Γ. Ν. Χατζιδάκι, Νεοελληνικά, Αθηνά 22 (1910), 253 και Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά, τ. Α' (1905), 323.

18 Ένθ' ανωτ., σ. 145.

19 Ν. Σταυριανίδη, Μεταφράσεις τουρκικών ιστορικών εγγράφων αφορώντων εις την ιστορίαν της Κρήτης, τ. Β΄, Ηράκλειον 1975, σ. 69.

Τραπεζιώτης, Τραπε-ζόντας[20] εις Ζάκυνθον το 1561. *Τραπεζουνταίος, Τραπεζουντίδης, Τραπεζούντιος, Τραπεζοντεοπούλα,* η. Εις Κρητικόν έγγραφον του 1641[21]: *Ευγενία Τραπεζοντεοπούλα, καλόγρια εις το μοναστήρι του Αγίου Ιωάννου του Μεσαμπελίτη εις τον Χάνδακα.*

Το ουσ. τράπεζα εν συνθέσει σχηματίζει και νέα τοπωνύμια, ως:

Τραπεζόπολις, πόλις της Καρίας πλησίον του Μαιάνδρου ποταμού. Πτολ. 5, 12, 15. Υπό του Ιεροκλέους, Συνέκδημος, σ. 304 ως *Τραπεζούπολις,* μνημονεύεται ως μία των 39 πόλεων της επαρχίας της Φρυγίας.

Τραπεζόπετρα, η, όνομα όρους, Νάξος (Κορωνίς)

Τραπεζοφόρα Παναγία, Ιερά Μονή της Κεφαλληνίας[22]

Τράπεζα Παναγιάς, Νίσυρος[23]

Μαρμαροτράπεζα, Χίος[24]

Νεραϊδοτράπεζο, το. Βράχος εις Παλαιοχώρι Φάριδος επίπεδος εις την κορυφήν. Κατά την παράδοσιν επάνω εις αυτόν αι νεράιδες έπαιζαν πεντόβολα[25].

Αγία Τράπεζα, Ρόδος (τα Μάσαρη)[26]. Ερείπια ναού, όπου σώζεται μόνον η Αγία Τράπεζα.

Θεών Τράπεζα. Κατά Στ. Βυζάντιον ούτω εκλήθη η Αστυπάλαια *«δια το ανθηρόν αυτής».*

Κακή Τραπεζία, Ρόδος (Βατί).

Παναγία Τράπεζα, όνομα πλοίου μαρτίγου[27].

---

[20] Λ. Χ. Ζώη, Λεξικόν Ιστορικόν και Λαογραφικόν Ζακύνθου, Αθήναι 1963, τόμ. Β', σ. 659.

[21] Μαρίας Κωνσταντουδάκη, Μάρτυρες ζωγραφικών έργων στο Χάνδακα σε έγγραφα του 16ου και 17ου αιώνα, Θησαυρίσματα 12 (1975), 118.

[22] Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια εν λ.

[23] Λ. Κοντοβερού, Ονόματα τοπίων και περιφερειών των τριών περιοχών της νήσου Νισύρου, Νισυριακά 1 (1963), 140.

[24] Γ. Ζολώτα, Ιστορία της Χίου, Αθήναι 1921, τ. Α', σ. 581.

[25] Παρά του Θ. Κατσουλάκου προφορική πληροφορία.

[26] Χ. Παπαχριστοδούλου, Τοπωνυμικό της Ρόδου, Αθήνα 1951, σ. 169.

[27] Δέσποινας Κατηφόρη, Αι αποφάσεις του θαλασσίου δικαστηρίου 1828-1829, εν Αθήναις 1976, σ. 203.

Δημητρίου Θ. Κατσουλάκου

Ένα προικοσύμφωνο του 1905 από τα Ανώγεια

Μέχρι και λίγες δεκαετίες πριν οι γάμοι γίνονταν ως επί το πλείστον με προξενιό. «Ο μόνος τρόπος, η μόνη αποκλειστική οδός για να γίνει ένας γάμος ήταν το συμπεθεριό. Δηλαδή ήταν αποτέλεσμα συνεννοήσεως και συμφωνίας των ενδιαφερομένων γονέων ή οικείων των δύο μελλονύμφων, ή και μεσολαβήσεως άλλου προσώπου (συμπεθέρου – προξενητή)»[1]. Συνήθως την πρωτοβουλία για το προξενιό αναλάμβανε κάποιος από την πλευρά του γαμπρού, ο πατέρας του ή κάποιος συγγενής του με εξέχουσα θέση στην τοπική κοινωνία ή ακόμα και ένα πρόσωπο κοινής εμπιστοσύνης. Δεν υπήρχαν επαγγελματίες προξενητάδες ή προξενήτρες. Όσοι αναλάμβαναν μια τέτοια αποστολή το έκαναν «για το καλό, σαν μια καλή και θεάρεστη πράξη»[2]. Κριτήρια για την επιλογή της νύφης ήταν η ομορφιά, η ηλικία, η προίκα και η κοινωνική θέση της οικογένειάς της.

Μόλις οι δύο πλευρές συμφωνούσαν για το γάμο γινόταν η ανακοίνωση του γεγονότος με δύο – τρεις πυροβολισμούς που ρίχνονταν, μόλις νύχτωνε, στο σπίτι του γαμπρού[3]. Το γεγονός γινόταν μ' αυτόν τον τρόπο γνωστό σ' όλο το χωριό. Αυτό ήταν το λεγόμενο «φανέρωμα». Τότε οι συγχωριανοί, πληροφορώντας ο ένας τον άλλον για το γεγονός, έλεγαν χαρακτηριστικά: «τα φανέρωσαν», ή «το κιώσανε[4] το συμπεθεριό» [5].

Μόλις έκλεινε το συμπεθεριό, συνέτασσαν – όχι πάντα – το προικο-σύμφωνο στο σπίτι της νύφης και το κερνούσαν με χρήματα[6]. Στο προικοσύμφωνο καταγράφονταν λεπτομερώς τα κινητά είδη, τα ακίνητα (κτήματα, σπίτια) και το χρηματικό ποσό που έδινε ο πατέρας ως προίκα στην κόρη του. Το θέμα της προίκας ετίθετο προς συζήτηση αμέσως μετά την πρόταση της προξενήτρας (ή του προξενητή) και αποτελούσε, πολλές φορές, απαραίτητο στοιχείο για την επίτευξη της συμφωνίας, «το κιώσιμο».

Προίκα ήταν η περιουσία που δινόταν από την οικογένεια της νύφης, βάσει συμφωνίας, στο γαμπρό με στόχο την ενίσχυση της προσπάθειας των δύο νέων να στήσουν το σπιτικό τους. Ο θεσμός της προίκας είναι πανάρχαιος και

---

[1] Χ. Α. Π ρ ο κ ο π ί δ η, *Άρνα (Αρνοκοτσατίνα) Λακεδαίμονος*, Αθήνα 1970, σ. 64.

[2] Π. Γ. Ρ ο υ μ ε λ ι ώ τ η, *Λαογραφικά των χωριών του Ζάρακα της Επιδαύρου Λιμηράς Λακωνίας*, Αθήνα 1996, σ. 143.

[3] Ν. Μ π ο υ ρ α ζ έ λ η, *Ο γάμος στας αρχάς του λήξαντος αιώνος*, Η Φάρις 27 (2000) 17.

[4] κιώνω: τελειώνω, φέρω εις πέρας.

[5] Η γιαγιά μου, Ευγενία Κατσουλάκου, από το Ξηροκάμπι, 98 ετών σήμερα, συνήθιζε να χρησιμοποιεί τη φράση αυτή ακόμα και τα τελευταία χρόνια, όταν πια οι γάμοι με προξενιό αποτελούσαν μακρινή ανάμνηση.

[6] Ε υ γ ε ν ί α ς Ι. Κ ο ν ί δ η, *Ο γάμος στα μέσα του προηγούμενου αιώνα*, Η Φάρις 32 (2002) 24.

στόχευε σε αρχαίες εποχές στην επισημοποίηση του γάμου και την εγκυρότητά του ακόμη. Το ποσόν της προίκας ήταν συνάρτηση της κοινωνικής θέσης του γαμπρού αλλά και της νύφης. Αν η νύφη ήταν μεγάλη σε ηλικία, μεγάλη ήταν και η προίκα (μεγάλη γυναίκα, μεγάλη προίκα)[7]. Στην προίκα συνήθως περιλαμβάνονταν κτήματα, χρήματα και κινητά αντικείμενα (ρούχα και μαγειρικά σκεύη), τα λεγόμενα προικιά. Η ύπαρξη κοριτσιού στην οικογένεια γεννούσε από πολύ νωρίς την υποχρέωση στους γονείς να ετοιμάσουν την προίκα της. «Το θηλυκό στα σπάργανα κι η προίκα στην κασέλα», έλεγε ο λαός. Ένας στίχος από μοιρολόι της περιοχής μας αναφέρει: «Εμείς έχουμε κόρη ανύπαντρη να στείλουμε τα προικιά της»[8]. Πολλές φορές η χορήγηση χρημάτων στην κόρη επιβαλλόταν από τη συνήθεια η πατρική ακίνητη περιουσία (πατρικό σπίτι, οικογενειακά κτήματα) να περιέρχεται στα αγόρια της οικογένειας.

Σε περίπτωση που ο γάμος διαλυόταν (σπάνιο ήταν το φαινόμενο αυτό) η προίκα έπρεπε να αποδοθεί στο συστήσαντα αυτήν, δηλαδή σ' αυτόν που έδωσε την προίκα, τον πατέρα ή κάποιο συγγενή της νύφης.

Η καταγραφή των προικών, κυρίως, στο προικοσύμφωνο καθιστούσε κατά κάποιον τρόπο τη δια λόγου συμφωνία εγκυρότερη. Παράλληλα, δεσμευόταν και ο πατέρας της νύφης να δώσει όλα όσα είχε υποσχεθεί (το προικοσύμφωνο λειτουργούσε πλέον και ως απόδειξη της υπόσχεσής του), καθώς δεν ήταν σπάνιες οι περιπτώσεις που ένας γαμπρός δεν είχε απόλυτη εμπιστοσύνη στον πατέρα της νύφης[9]. Πολλές φορές ο γαμπρός ζητούσε πανωπροίκι, δηλαδή να του καταβληθεί από τον πεθερό του ένα πρόσθετο ποσό είτε επειδή δεν τηρήθηκαν όσα είχαν συμφωνηθεί, είτε για λόγους που σχετίζονταν με θέματα ηθικής[10] είτε επειδή υπαναχωρούσε από την αρχική του γνώμη.

Το προικοσύμφωνο συντασσόταν με το εξής τυπικό: «Αφού πρώτα εχαράσσετο στην κορυφή του χαρτιού το σημείο του Σταυρού, άρχιζε: Εις το όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος και του Αγίου Προκοπίου[11]

---

[7] Ε. Π. Α λ ε ξ ά κ η, *Τα γένη και η οικογένεια στην παραδοσιακή κοινωνία της Μάνης,* Αθήνα 1980, σ. 273.

[8] Δ. Θ. Κ α τ σ ο υ λ ά κ ο υ, *Η νότια κοίλη Λακεδαίμων και τα μοιρολόγια της,* Εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2002, σ. 104.

[9] Π. Γ. Ρ ο υ μ ε λ ι ώ τ η, *Ζάρακας*, σ. 143.

[10] Ευγενίας Ι. Κονίδη, σ. 24.

[11] Η περιγραφή του τυπικού είναι από την Άρνα, όπου υπάρχει εκκλησία του Αγίου Προκοπίου, στη μνήμη του οποίου τελείται μεγάλο γλέντι. Γι' αυτό άλλωστε γίνεται και η αναφορά στον Άγιο Προκόπιο. Στο προικοσύμφωνο που παρουσιάζουμε στη μελέτη αυτή, το οποίο έχει συνταχθεί στα Ανώγεια, δεν υπάρχει αναφορά στον Άγιο Προκόπιο. Σε άλλο προικοσύμφωνο του 1949 από τους Γοράνους υπάρχει αναφορά στον Άγιο Προκόπιο (Ευγενίας Ι. Κονίδη, 24). Οι Γοράνοι βρίσκονται κοντά στην Άρνα και οι κάτοικοι των δύο χωριών, ιδίως εκείνα τα χρόνια, είχαν άμεση επαφή. Η συνήθεια να επικαλούνται τον

(δια να έχει προκοπή το νέο ζεύγος). Εγώ ο κάτωθι σημειούμενος δίδω την θυγατέρα μου …. εις γάμον με τον ….. και, μαζί με την ευχή μου, δίδω ως προίκα και τα εξής. Και ακολουθούσε λεπτομερώς μια γραφική ποικιλία πραγμάτων (χοντρόσκουτα, ρουχισμός, χαλκώματα κ.λπ.), καθώς και μετρητά χρήματα (συνήθως 2,3 ή σπανίως και 5 χιλιάδες δραχμές) και κατά τας περιστάσεις, κτήματα, ζώα, δέντρα κ.λπ.» [12].

Επειδή ο γάμος ήταν θρησκευτικό μυστήριο και, ως εκ τούτου, ευλογημένος από το θεό, στην αρχή του προικοσυμφώνου, γραφόταν η φράση «Εις το όνομα του πατρός…» για να αποκτήσει το προικοσύμφωνο ιερό χαρακτήρα. Το προικοσύμφωνο υπέγραφε ο πατέρας της νύφης. Κάποιες φορές το υπέγραφε και ο πατέρας του γαμπρού[13]. Στο τέλος του προικοσυμφώνου σημειώνονταν και διάφορες ευχές (καλορίζικα, με την ευχή μου κ.α.).

Η συνήθεια της σύνταξης των προικοσυμφώνων – πέρα από τη σπουδαιότητά τους για τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή – αποδεικνύεται χρήσιμη για μας σήμερα, καθώς μέσω αυτών των κειμένων αντλούμε στοιχεία για πολλές πτυχές του βίου των ανθρώπων των παρελθόντων χρόνων.

Το δημοσιευόμενο προικοσύμφωνο συντάχθηκε στα Ανώγεια, το χωριό της νύφης, το 1905. Η νύφη ονομαζόταν Δήμητρα Διαμαντάκου του Ηλία και της Σταυρούλας. Ο γαμπρός ήταν ο Αντώνιος Μιχαλακάκος[14] του Μιχαήλ και της Αναστασίας (;). Ο γάμος έγινε στα Ανώγεια. Το ζευγάρι έμεινε αρχικά σ' ένα μικρό σπίτι (χαμωκέλλα) ιδιοκτησίας Πολυτίμης Γάββαρη στα Γιαννακαίικα[15] μέχρις ότου έφτειαξε δικό της σπίτι στο Φιλιατρό[16]. Το ζευγάρι απέκτησε τρία παιδιά: ένα αγόρι που πέθανε σε βρεφική ηλικία αβάπτιστο, τον Κωνσταντίνο[17] το 1908 και την Τασία το 1910. Η νύφη πέθανε σχετικά νέα, το 1923 στο Ξηροκάμπι, σε ηλικία περίπου 50 ετών, ενώ ο γαμπρός μακροημέρευσε.

Δύο χρόνια μετά το χαμό και της δεύτερης συζύγου του ο Αντώνιος Μιχαλακάκος νυμφεύτηκε για τρίτη φορά. Η νέα του σύζυγος ήταν η Σταυρούλα Μαρινάκου από τους Γοράνους, με την οποία απέκτησε δύο κόρες, τη

Άγιο Προκόπιο μαρτυρείται και σε άλλες περιοχές εκτός Λακωνίας. Βλ. και Στ. Ι. Μακρυμίχαλου, *Τσακωνικά προικοσύμφωνα του 18ου και 19ου αιώνος*, Πελοποννησιακά Η (1971) 283, 286 κ.α..

[12] Χ. Α. Προκοπίδης, σ. 65.

[13] Π. Γ. Ρουμελιώτη, *Η Μπαρμπίτσα και η Σκούρα της Λακεδαίμονος*, Αθήνα 1983, σ. 376.

[14] Αυτός ήταν ο δεύτερος γάμος του Αντωνίου Μιχαλακάκου. Το 1900 είχε νυμφευτεί τη Διαμάντω (;) Σολωμού από το Ξηροκάμπι, η οποία απεβίωσε λίγα χρόνια αργότερα. Από το γάμο αυτό είχε αποκτήσει δύο παιδιά, τον Ηλία και τη Σταυρούλα.

[15] Περιοχή του Ξηροκαμπίου.

[16] Περιοχή του Ξηροκαμπίου.

[17] Το προικοσύμφωνο βρίσκεται στα χέρια του Κωνσταντίνου Μιχαλακάκου, 95 ετών σήμερα, ο οποίος είχε την καλοσύνη να μας το παραδώσει για να το δημοσιεύσουμε.

Χρυσούλα και τη Ματίνα. Και αυτή η σύζυγος έφυγε πρόωρα (το 1938). Έτσι, ο Αντώνιος Μιχαλακάκος πέθανε χήρος το 1944 στην Κουμουστά (η οικογένεια Μιχαλακάκου καταγόταν από το χωριό αυτό, όπου διέθετε και σπίτι) σε ηλικία 85 ετών περίπου και ενταφιάστηκε με τιμητική φρουρά του ΕΛΑΣ[18].

Ακολουθεί το κείμενο του προικοσυμφώνου, το οποίο σύγκειται από δύο σελίδες διαστάσεων 28,6 Χ 20. Όπου χρειάστηκε, αποκαταστάθηκαν η ορθογραφία και η στίξη.

Μεταγραφή

Προικοσύμφωνον |[1]

Εις το όνομα του πατρός και του υιού και του αγίου|[2] πνεύματος αμήν.|[3] Σημειώσεις κινητών ρούχων|[3α] Με την ευχή μου|[4] κινητά|[4α]

1) φουστάνια 17 διάφορα αλατζένια και 10 διάφορα τσίτινα και|[5] κασμιρένια και μάλλινα, το όλον αριθμ. 27|[6], 2) μισοφόρια δεκατρία αριθμ. 13|[7], 3) υποκάμισα γυναικεία εικοσιπέντε αριθμ. 25|[8], 4) μπολκάκια διάφορα δέκα αριθμ. 10|[9], 5) παντελόνια επτά αριθμ. 7|[10], 6) μια ντουζίνα μαντήλια διάφορα αριθμ. 12|[11], 7) βαρέζια πέντε αριθμ. 5|[12], 8) χειρομάνδηλα δώδεκα αριθμ. 12|[13], 9) μανδήλια ανδρικά δέκα αριθμ. 10|[14], 10) ζουνάρια πέντε μεταξωτά αριθμ. 5|[15], 11) σεντόνια πέντε της τρακάδας αριθμ. 5|[16], 12) κουρβέτες τρεις αριθμ. 3|[17], 13) τραπεζομαντήλες δυο, αριθμ. 2|[18], 14) μποξάδες τέσσερους αριθμ. 4|[19], 15) μια ντουζίνα μπόλιες αριθμ. 12|[20], 16) μια ντουζίνα πετσέτες αριθμ. 12|[21], 17) πισκίρια πέντε αριθμ. 5|[22], 18) μπούστους τέσσερους αριθμ. 4|[23], 19) ένα δακτυλίδι μαλαματένιο αριθμ. 1|[24], 20) φουστανέλλες ανδρικές δύο αριθμ. 2|[25], 21) υποκάμισα επτά, σώβρακα 7 αριθμ. 14|[26], 22) μια ντουζίνα προσκέφαλα του καναπέ αριθμ. 12|[27], 23) προσκέφαλα διάφορα αριθμ. 6|[28], 24) προσκεφαλάδες δεκατέσσερες αριθμ. 14|[29] , 25) στρώματα τρία αριθμ. 3|[30], 26) παπλώματα τέσσερα, το ένα στόφινο αριθμ. 4|[31] με τα σενδόνια τους|[32], 27) πατανίες τρεις αριθμ. 3|[33], 28) ανδρομίδες τέσσερες αριθμ. 4|[34], 29) μία λιοπάνα αριθμ. 1|[35], 30) φορτσέρια μπαούλα αριθμ. 2|[36], 31) χαλκώματα, ένα χαρανί οκάδες οκτώ αριθμ. 1|[37], 32) τετζερέδες δύο με τα καπάκια τους αριθμ. 2|[38] 33) ένα τεψί αριθμ. 1|[39] 34) δύο σιδεροστιές αριθμ. 1|[40] 35) ένα τιγάνιν, μία κεψέ και τρίφτη αριθμ. 3|[41], 36) μισσίνες δυό αριθμ. 2|[42], και μετρητάς δραχμάς|[43] χιλιάδας εξ (6.000) |[44] και καλορίζικα |[45] Και οι χαρές του γαμβρού|[46] κατά θέλησίν του|[47] Ο πατήρ της νύφης |[46α] Η. Π. Διαμαντάκος|[47α].

[18] Ας σημειωθεί ότι ο γιος του Κωνσταντίνος ήταν ηγετικό στέλεχος του ΕΑΜ της περιοχής.

2, 3. **Εις το όνομα του πατρός και του υιού και του αγίου πνεύματος αμήν:** ο συντάκτης του κειμένου διατηρεί το τυπικό της αρχής κάθε προικοσυμφώνου. Η ευχή αυτή ήταν απαραίτητη, καθώς ο γάμος ευλογείται από την Εκκλησία.

5. **αλατζένιος:** κατασκευασμένος από αλατζά, βαμβακερό ύφασμα, συνήθως πολύχρωμο, χοντρό και ευτελές (από το τουρκ. alaca = ποικιλόχρωμος).

5. **τσίτινος:** κατασκευασμένος από τσίτι, απαλό βαμβακερό ύφασμα (από το τουρκ. çit= ύφασμα βαμβακερό με έγχρωμο διάκοσμο).

6. **κασμιρένιος:** κατασκευασμένος από κασμίρι, λεπτό μάλλινο και πολυτελές ύφασμα (από το αγγλ. cashmere < kashmir, περιοχή ανάμεσα στο Πακιστάν και την Ινδία, όπου εκτρέφονται κατσίκες, των οποίων το τρίχωμα είναι πολύ μαλακό και χρησιμοποιείται για την κατασκευή των υφασμάτων).

7. **μισοφόρι:** μεσοφόρι, γυναικείο εσώρουχο που φοριέται κάτω από το φόρεμα, το κομπινεζόν.

9. **μπολκάκι:** μπολκί, είδος στενής μπλούζας, υποκοριστικό της λέξης μπόλκα, που σημαίνει γυναικείο ή ανδρικό ένδυμα (μπόλκα < την πόλκα).

12. **βαρέζι:** μεγάλο μαντήλι κεφαλής. Στην περιοχή μας χρησιμοποιείται ως συνώνυμο της λέξης τσεμπέρι, πιθανώς από το ιταλ. baretta.

15. **ζουνάρι:** ζωνάρι. Τα μεταξωτά ζωνάρια συνήθως τα φορούσαν στις γιορτές.

16. **σεντόνια πέντε της τρακάδας:** ελλείψει χώρου και ντουλαπιών έβαζαν τα καθαρά ρούχα (κυρίως χοντρόρουχα) το ένα πάνω στο άλλο και, αφού δημιουργούνταν σειρές καθ' ύψος (τρακάδες), τα σκέπαζαν με σεντόνια για να μην σκονίζονται.

17. **κουρβέτες:** εννοεί κουβέρτες αγοραστές, φτειαγμένες σε κάποιο εργοστάσιο – βιοτεχνία (μη χειροποίητες).

19. **μποξάς:** αγοραστό μάλλινο χοντρό σκούρο ύφασμα με καρρέ γραμμές γύρω και κρόσσια (από το τουρκ. bohça = μπόγος). Ήταν επίσημο ρούχο, το οποίο οι γυναίκες φορούσαν στην εκκλησία και τις γιορτές (Χ. Α. Προκοπίδης, 32).

20. **μπόλια:** γυναικείο μαντήλι για το κεφάλι (τσεμπέρι). Στην περιοχή μας είχε και τη σημασία της πετσέτας (από το βεν. imbolia < involvere = τυλίγω).

22. **πισκίρι:** επίμηκες ύφασμα στρωμένο σε ειδικές σανίδες πάνω στο οποίο τοποθετούσαν τα ζυμωμένα καρβέλια, πριν αυτά μπουν στο φούρνο για να ψηθούν και να γίνουν ψωμί (από το τουρκ. peşkir = προσόψιον, πετσέτα).

23. **μπούστος:** στηθόδεσμος (από το ιταλ. busto).

24. **μαλαματένιος:** κατασκευασμένος από χρυσάφι ή άλλο πολύτιμο μέταλλο.

25. **φουστανέλλα:** «Οι άνδρες, επίσημα, φορούσαν το εθνικό ένδυμα, την φουστανέλλα, στην εκκλησία, σε γάμους, επισκέψεις σε άλλα χωριά κ.τ.λ. (Χ. Α. Προκοπίδης, 33). Στο Ξηροκάμπι ο τελευταίος φουστανελλοφόρος ήταν ο γερο – Δημήτρακας Ε. Σολωμός, ο οποίος πέθανε το 1952 (Βασιλικής Σολωμού, *Η Φουστανέλλα*, Το Ξηροκάμπι 11 (1971) 7).

29. **προσκεφαλάδες:** πρόκειται για τις γνωστές μαξιλάρες, που είχαν ευρεία χρήση σ' ολόκληρη τη Λακωνία.

31. **στόφινο:** φτειαγμένο από στόφα, ένα εκλεκτό χοντρό ύφασμα, με ανάγλυφα σχέδια από νήματα μεταξιού, χρυσαφιού ή αργύρου.

33. **πατανία ή μπατ(ν)ανία:** λεπτή χειροποίητη μάλλινη κουβέρτα (από το ιταλ. batania ή το τουρκ. battaniye = κουβέρτα, κλινοσκέπασμα).

34. **ανδρομίδα:** είδος μάλλινου χοντρού υφάσματος με χρωματιστές λωρίδες που χρησιμοποιείται ως χαλί ή κλινοσκέπασμα (Ι.Λ.Ν.Ε.,Ακαδ. Αθ. τ. Β΄, σ. 302β. Βλ. και Στ. Ι. Μακρυμίχαλου, 326).

35. **λιοπάνα:** ύφασμα που έστρωναν στα πατώματα των σπιτιών (όπως οι κουρελούδες), μεγενθυντικό της λέξης λιοπάνι ή λιόπανο < ελαιόπανον.

36. **φορτσέρι:** μπαούλο, σεντούκι (από το ιταλ. forziere<forza = δύναμη, επειδή χρειάζεται δύναμη για να κλείσει).

37. **χάλκωμα:** κάθε μικρό ή μεγάλο μαγειρικό σκεύος κατασκευασμένο από χαλκό. Χαλκώματα ήταν τα χάλκινα είδη που έπαιρνε ως προίκα η νύφη.

37. **ένα χαρανί οκάδες οκτώ:** προφανώς εννοεί ένα χαρανί (μεγάλο λέβητα) χωρητικότητας οκτώ οκάδων. Η οκά ήταν μονάδα μέτρησης βάρους στερεών και υγρών προϊόντων (από το τουρκ. oka). Υποδιαιρείται σε 400 δράμια και ισοδυναμεί με 1282 γραμμάρια. Στην Ελλάδα ίσχυε μέχρι την 31η Μαρτίου 1959, οπότε αντικαταστάθηκε με το κιλό.

38. **τέτζερης:** κατσαρόλα φαγητού, χύτρα (από το τουρκ. tencere).

39. **τεψί:** μεγάλο και αβαθές μαγειρικό σκεύος, το ταψί (από το τουρκ. tepsi). Αξιοπρόσεκτο στοιχείο είναι η διατήρηση της τούρκικης προφοράς της λέξης εβδομηντα-πέντε χρόνια μετά την οριστική απομάκρυνση των Τούρκων από την περιοχή (1830).

40. **σιδεροστιά:** σιδερένιος τρίποδας, στον οποίο τοποθετούσαν τα μαγειρικά σκεύη για να μαγειρέψουν (από το σίδερο + στιά < εστία). Οι σιδεροστιές ήταν διαφόρων μεγεθών, ανάλογα με το μέγεθος που είχαν τα μαγειρικά σκεύη. Σε προικοσύμφωνο της οικογένειας Γρηγοράκη (Αγερανός Μάνης) του 19ου (;) αιώνα γίνεται σαφής η διάκριση «3 σιδερωστιές του χαρανιώνε» (Π. Καλονάρου, *Μάνη*, Εκδ. Πατσιλινάκου, Αθήναι 1981, σ. 99).

41. **κεψέ:** η τρυπητή κουτάλα (από το τουρκ. kepçe).

42. **μισσίνα:** μεταξωτό μαντήλι καλαματιανό (μισσίνα <Μεσσηνία). Στην ευρύτερη περιοχή της Καλαμάτας υπήρχε μεγάλη παραγωγή μεταξιού και τα μαντήλια αυτά ήταν ονομαστά. Ένα δημοτικό τραγούδι αναφέρει σχετικά: «Σαν πας στην Καλαμάτα και 'ρθεις με το καλό, φέρε μου μια μισσίνα να δέσω στο λαιμό».

43, 44. **μετρητάς, δραχμάς χιλιάδας εξ:** Ο πατέρας της νύφης έδωσε ως προίκα και 6.000 δραχμές, ποσό αρκετά μεγάλο για την εποχή εκείνη. Τα χρήματα αυτά αποτέλεσαν τη βάση για το κτίσιμο του σπιτιού του ζευγαριού στο Φιλιατρό του Ξηροκαμπίου. Η νύφη δεν πήρε κτήματα για προίκα. Ο πατέρας της διέθετε σημαντική κτηματική περιουσία, την οποία προφανώς ήθελε να κληροδοτήσει στους τέσσερις γιους του (ο Ηλίας Διαμαντάκος είχε και άλλη μια κόρη). Άλλωστε κτήματα στην περιοχή διέθετε ο γαμπρός, ο οποίος ασκούσε το επάγγελμα του γεωργού.

Το προικοσύμφωνο τελειώνει με τις τυπικές ευχές (καλορίζικα, και οι χαρές του γαμπρού κατά θέλησίν του) και την υπογραφή του πατέρα της νύφης. Ο γραφικός χαρακτήρας της υπογραφής διαφέρει από τον αντίστοιχο αυτού που έχει συντάξει το κείμενο. Προφανώς, ο συντάκτης είναι κάποιο άλλο πρόσωπο, εγγράμματο για τα δεδομένα της εποχής (δε λείπουν τα ορθογραφικά λάθη), που γνωρίζει το τυπικό σύνταξης τέτοιου είδους εγγράφων.

Προικοσύμφωνον

Εις το όνομα του πατρός & του υιού & του αγίου πνεύματος αμήν. Ευμόρφους νυμφίον ρυχόν

Μη ίδη ευχή μου

1/ φουστάνια 17 δεκέμπρα εξαλείσια & 10 δεκέμπρα τσόχινα β
πουρμήσια β μέσιτα το όλον Αγιν. 27 [illegible]
2/ μεσοφόρια δύο τρία δεκέμπρα [illegible] & 13.05
3/ [illegible] μονάχα ζωνοποιήτα & 25
4/ μπρελάκια δεκέμπρα δύο & 10
5/ πανταλόνια τσόχα & 7
6/ μία νουστίνα μανδύας δεκέμπρα & 12
7/ βεργίες δύο & 5
8/ χιραμάδες δύο & 12
9/ μανδύας ανδρικός δύο & 10
10/ [illegible] δύο μ. [illegible] & 5
11/ [illegible] δύο [illegible] & 5
12/ κουρτίνες τρεις & 3
13/ τραπεζομανδήλες δύο & 2
14/ [illegible] τρόφοι & 4
15/ μία νουστίνα μπόγις & 12
16/ μία νουστίνα [illegible] & 12
17/ [illegible] δύο & 5
18/ [illegible] τρόφοι & 4
19/ [illegible] & 7
20/ [illegible] ανδρικές δύο & 2
21/ [illegible] & 14
22/ μία νουστίνα [illegible] & 12
23/ [illegible] δεκέμπρα & 6
24/ [illegible] δύο τρόφοι & 14

25/ Σφυρόμαλα τρία ἀρχ. 3

26/ Φανοῦμαι τετράλιτα ἕνα ἑδέρι 4
μὲ τὰ σανίδια τους.

27/ Φαλαντίες τρεῖς 3

28/ Ἀνδρομάδες τέσσερες 4

29/ Σωμία Λιόφαρα 1

30/ 31/ Φορτόρια μακριά 2

31/ Χαρτόμαλα ἕνα χαρτί Ἀλάδι αὐτό. μετάφερε 35.

32/ Ἐπιγράδες δύο μὲ τὰ ἐπιπλέκματα τους 2

33/ Ἕνα Τιμί 1

34/ Δύο διεκρο-γιές 2

35/ ἕνα ἡμίν μὲ σκυφὶ ἑ τρίφτη 3

55 μοῦτες δύο 2

Ἐξ μυριάδες ἀραχμαι
Χιλιάδες ἑξ (6,000)
Κεφαλαίνα

Κατὰ τὴν χάρη τοῦ Γεωργίου Ο Πέτρος τῆς Νύφης
μετὰ δημοσίου Ἀπ Διαμαντάκη

Πωλίνας Χρ. Σπυροπούλου

H. v. Prott: Η πεδιάδα της Σπάρτης

Η Φάρις, στο πλαίσιο της προσπάθειάς της να συγκεντρώσει μελέτες που αναφέρονται στην περιοχή μας, δημοσιεύει το δεύτερο μέρος της μελέτης του Γερμανού αρχαιολόγου H. v. Prott, Die Ebene von Sparta, MDAI (A) 29 (1904)1-15

Ευρήματα επιγραφών, που ανακάλυψα μαζί με τον καθ. M. Fränkel σε ένα ταξίδι στο Peloponnes-Corpus την άνοιξη του 1902, μπορούν να ξεκαθαρίσουν τα πράγματα. Στους πρόποδες της οροσειράς βρίσκεται, ανάμεσα στους καταρράκτες που κατεβαίνουν από το χωριό Σοχά, από τους οποίους ο νότιος είναι ένα ισχυρό ρυάκι, ενώ ο βόρειος φαίνεται να είναι απλώς ένα ρέμα, το χωριό Καλύβια Σοχιώτικα. Σε ένα σημείο του χωριού βρέθηκαν αρχαίες πέτρες και από κάτω το θραύσμα ενός ανάγλυφου. Στα ευρήματα της εντελώς κατεστραμμένης εκκλησίας της Αγ. Σοφίας ήρθαν στο φως επιγραφές, μεταξύ των οποίων αφιερώματα στη Δήμητρα και την Κόρη, οι οποίες κάποια στιγμή χαρακτηρίστηκαν έντονα ως Ελευσίνιαι. Μου έγινε εκείνη τη στιγμή σαφές ότι καθορίστηκε η θέση του Ελευσίνιου, ενώ ο Fränkel, δεν ξέρω για ποιο λόγο, παρέμενε στην παλιά άποψη πως βρίσκεται κοντά στην Αναβρυτή. Το ιερό δε βρίσκεται πλέον στην πεδιάδα, αλλά στην πλαγιά του βουνού και ακριβώς από πάνω υπάρχει ένα από τα βουνά του Ταϋγέτου, το Ταλετόν. Απέναντί του, στην νότια πλευρά του ρυακιού, βρίσκεται μια άλλη κορυφή, ο Ευόρας. Τώρα πια μπορεί να γίνει κατανοητή η όλη περιγραφή του Παυσανία. Ο τόπος που βρέθηκε είναι οι ομηρικές Βρυσεές, των οποίων το όνομα προήλθε από το νερό που ανάβλυζε από την οροσειρά.

Σε αυτό τον τόπο είδε ο Παυσανίας ένα ναό του Διονύσου, στον οποίο η είσοδος ήταν απαγορευμένη στους άντρες, ενώ οι γυναίκες έκαναν μυστικιστικές πράξεις. Αυτό το ιερό ταιριάζει φυσικά με αυτό των Ελευσίνιων, στο οποίο πάλι το παλιό ξόανο του Ορφέα παραπέμπει σε διονυσιακό όν. Το Ελευσίνιο συνδέεται, μαζί με τα ερείπια της ομηρικής πόλης Έλος, στην περιοχή που εκβάλλει ο Ευρώτας (Παυσ. 3.2.7., 3.22.3) μέσω ενός δρόμου, όπου γίνονταν λιτανείες. Σε αυτόν το δρόμο μετέφεραν απ' ό,τι φαίνεται ένα λατρευτικό ομοίωμα της Κόρης για να το πλύνουν στη θάλασσα. Πάνω στο Ταλετόν, το οποίο προεξέχει πάνω απ' τις Βρυσεές, έκαναν λατρείες στον Ήλιο και στον ουράνιο πατέρα ως θεό του βουνού, τον Δία Ταλετίτα. Δυο σπαρτιάτικοι ιεροί νόμοι της αυτοκρατορικής περιόδου, που είναι πιθανώς θραύσματα μιας επιγραφής, αναφέρονται στις λατρείες αυτής της περιοχής. Το ημερολόγιο των θυσιών Leges Graec. sacrae 14 αναφέρει μια θυσία για τον Δία Ταλετίτα, καθώς και μια άλλη για την Αυξησία και τη Δαμία. Αυτές είναι οι

γνωστές πελοποννησιακές μορφές, αντίστοιχες με την Δήμητρα και την Κόρη, στων οποίων τη λατρεία ακούγονταν θεσμοφορικά υβριστικά τραγούδια των γυναικών και «άρρητοι ιρουργίαι» (Ηροδ. Ε 83) και για τις οποίες θυσίαζε ο Παυσανίας (2.30.4) στην Αίγινα *«κατά τά αυτά καθά δή και Ε λ ε υ σ ί ν ι θύειν νομίζουσιν»*. Μετά τη θυσία στις θεές ακολουθεί «*αμφιδεκατία˙ Φοί[βω ...»*. Γιατί, σύμφωνα με τη σταθερή χρήση της γλώσσας του ημερολογίου των θυσιών, ακολουθεί μετά την ημερομηνία το όνομα του θεού, έτσι ώστε να είναι απίθανο ένα άλλο συμπλήρωμα, όπως το *«φοι[βαζέτω ο ιερεύς...»]*. Αυτός ο Φοίβος, ένα ανεξάρτητο θεϊκό όν, στο οποίο ήταν αφιερωμένο και το Φοιβαίο κοντά στη Θεράπνη, ο «καθαρός», σίγουρα δεν είναι ο Απόλλων, αλλά ο λατρευόμενος στην κορυφή του Ταλετού Ήλιος. Στο Ελευσίνιο αναφέρεται από τον Fourmont η από την Σπάρτη προερχόμενη επιγραφή CIG I 1464 (Collitz Dialektinschr. III 449*5)*, στην οποία αναφέρονται δυο φορές το Ελευσίνιο ή τα Ελευσίνια… Σίγουρα είναι τα παλιά σπαρτιατικά Ελευσίνια (IGA 79) και η «Ελευθία ή Ελευσία», μια παλιά λακωνική θεά (Töpffer Att. Genealogie 221). Όμως το ότι στις Βρυσεές μητέρα και κόρη χαρακτηρίζονταν ως Ελευσίνιαι είναι αττικής επιρροής. Εξίσου παραπέμπουν σε άμεση επιρροή της Ελευσίνας ο Ηρακλής, ο οποίος μυούσε στα μυστήρια των Ελευσίνιων, ο Ασκληπιός, ο οποίος ήταν λατρευτικά συνδεδεμένος μαζί τους, και ο Ορφέας. Μια πελοποννησιακή απόχρωση έχει διατηρηθεί από τη Δήμητρα και την Περσεφόνη. Τη βάση για όλα αυτά θέτει η πελοποννησιακή λατρεία της Δαμίας και της Αυξησίας.

Ενώ στους πρόποδες του Ταλετού κατοικούν οι γήινες θεότητες, στην κορυφή του έχουν το θρόνο τους οι φωτεινές δυνάμεις του ουρανού, Ήλιος - Φοίβος και Δίας. Ο Δίας Ταλετίτας πήρε σίγουρα το όνομά του από την κορυφή του βουνού που λατρεύτηκε. Επιστρέφει κανείς λοιπόν στην παλιά ερμηνεία και συνδέει τον Ταλετίτα με τη λατρεία του Ηλίου, όπως τον κρητικό Δία Ταλλαίο ή Ταλαιό, τον Ταλετόν όπως τα Ταλλαία όρη της κρητικής Ίδης. Ωστόσο αυτή η κορυφή που βρίσκεται στη μέση της δεξιάς πλευράς της σπαρτιάτικης πεδιάδας, στο Βορρά, στο Νότο και στη Δύση σαν να είναι κομμένη με ένα τεράστιο μαχαίρι, στρέφοντας το πρόσωπό της προς τον ανατέλλοντα ήλιο, δεν θα μπορούσε να ονομαστεί πιο εύστοχα, απ' ό,τι «το βουνό του ήλιου».

Ανάμεσα στο Ταλετόν και τον Ευόρα, στο σημείο που περνά το ρυάκι, βρίσκεται η περιοχή όπου οι Σπαρτιάτες αναζητούσαν θηράματα. Και εκεί θα πρέπει οι θεές να είχαν βάλει το δαχτυλάκι τους.

Ένα ιερό της Αρτέμιδος, της «πότνιας θηρών», δεν απείχε πολύ. Τι θα έπρεπε να είχε κάνει η μητέρα της Λητώ από τα ύψη του Ταλετού και του Ευόρα, παραμένει άγνωστο λόγω του κενού στο κείμενο του Παυσανία. Δελεαστική είναι η υπόθεσή του Wide (Lakon. Kulte 175f. 198f.), ο οποίος λέει πως πρέπει να βρισκόταν σε κάποιου είδους μυθολογική σχέση με τις θεές της γέννησης στο Ελευσίνιο. Οι δυο θρησκευτικοί κύκλοι συναντιόντουσαν

ωστόσο στο σπαρτιατικό ιερό, αυτό της Ειλείθυιας, το οποίο ανήκε από κοινού στον Απόλλωνα Κάρνειο και στην Αρτέμιδα Ηγεμόνη. Προϋπόθεση γι' αυτό αποτελούσε ο θρύλος που προέρχεται απ' τη Δήλο, πως η Ειλείθυια είχε συμπαρασταθεί στη Λητώ κατά τη γέννηση των διδύμων.

Ίχνη της λατρείας δεν ανακάλυψα καθώς ανέβαινα τον Ταλετό, βρήκα όμως σημάδια που αποδεικνύουν πως αυτό το ιδιόμορφο βουνό είχε παίξει μεγάλο ρόλο στην ιστορία της πεδιάδας της Σπάρτης. Ξεχωρίζει στην αλυσίδα που αποτελείται από τις υπόλοιπες κορυφές λόγω της απομονωμένης θέσης του. Αρκετά μακριά προς τα κάτω βρίσκεται ένα φρούριο. Στα μισά του ύψους ξεκινά ένας δρόμος που εκτείνεται προς την κορυφή, στρωμένος με πλίνθους και στον οποίο υπάρχουν τάφοι, σε σημεία των οποίων μπόρεσα να διακρίνω καμένη γη και υπολείμματα στάχτης. Αυτή η εκτεταμένη νεκρόπολη άξιζε να εξεταστεί πιο προσεχτικά. Στην αρχαιότητα δεν μπορεί να ανήκει λόγω του υψομέτρου. Ή ανήκει στην εποχή των Φράγκων, οι οποίοι είχαν στην κορυφή το φρούριό τους ή στους Σλάβους, οι οποίοι έμειναν στον Ταΰγετο απ' τον 8ο αιώνα. Η πρόσβαση στην κορυφή γίνεται από δρόμο πολύ απότομο και σχετικά στενό, αφού δεξιά, αριστερά και πίσω υπάρχουν τεράστιοι απότομοι βράχοι. Στην πιο ψηλή κορυφή βρίσκεται ένα μεγάλο φρούριο με κάστρα και σπίτια. Εδώ λένε ότι βρέθηκε ένα κομμάτι ελεφαντοστού με γράμματα -ποιας εποχής δεν μπόρεσα να μάθω- και πρέπει να πουλήθηκε στη Σπάρτη. Λίγο πιο κάτω, αλλά πάνω από το στενό σημείο της πρόσβασης στο φρούριο, βρίσκονται τα απομεινάρια ενός απότομου, αρχαίου ελληνικού οχυρώματος, με το οποίο μετατράπηκε όλο το πάνω μέρος του βουνού σε ένα άπαρτο φρούριο. Αρχαίος οικισμός δεν μπορεί να υπήρχε σε αυτό το υπερβολικό ύψος -το βουνό είναι τρεις φορές πιο ψηλό από το Μυστρά. Παντού πίσω απ' το τείχος μέχρι και ψηλά στην κορυφή βλέπει κανείς τους γυμνούς όγκους των βράχων. Ήταν φρούριο στην αρχαιότητα, όπως και στον μεσαίωνα και με την ασύγκριτη θέση του, κατάλληλο όσο κανένα άλλο βουνό του Ταϋγέτου. Βρίσκεται διαγώνια απέναντι απ' τις Αμύκλες και την Φάριδα, ακριβώς στη μέση της κοιλάδας, έτσι ώστε όχι μόνο εμποδίζεται η θέα της πεδιάδας, αλλά και ταυτόχρονα εισχωρεί στον Αυλώνα, την πεδιάδα που σπάει τον Ευρώτα στο σημείο που εκβάλλει, και στη συνέχεια στο οχυρό των Γερονθρών, που ήταν όλες τις εποχές ένα από τα πιο σημαντικά σημεία της Λακωνίας, έξω απ' την σπαρτιατική πεδιάδα. Ήταν λοιπόν ένα φυλάκιο και ένα κάστρο των κατακτητών Δωριέων ή καταφύγιο του προϋπάρχοντος αχαϊκού πληθυσμού που έφυγε προς τα βουνά.

Πεντεκαίδεκα δε Ελευσινίου σταδίους Λαπίθαιον καλούμενον από ανδρός εγχωρίου Λαπίθου. τούτο τε ουν το Λαπιθαίόν εστιν εν τω Ταϋγέτω και ου πόρρω Δέρειον, ένθα Αρτέμιδος άγαλμα εν υπαίθρω Δερεάτιδος και πηγή παρ' αυτώ ήν Άνονον ονομάζουσι μετά δε το Δέρειον σταδίους προελθόντι ως είκοσιν έστιν Άρπλεια καθήκοντα άχρι του πεδίου. Το Λαπίθαιον και τα Άρπλεια, όπως έχει ήδη αναφερθεί, έψαξε ο Curtius στο Βορρά, τα Άρπλεια περίπου κοντά στο

Παρόρι και το Μυστρά, στη συνέχεια τον ακολούθησε ο Heberdey. Το αν υπήρχαν εκεί αρχαίοι σημαντικοί οικισμοί, δεν μπορεί να εξακριβωθεί, αν βέβαια είναι σίγουρο πως τα ρυάκια του Μυστρά και κυρίως οι μεγαλοπρεπείς πηγές του Παρορίου και του Αϊ-Γιάννη δεν ήταν ακατοίκητες στην αρχαιότητα. Αρκετές επιγραφές στον Αϊ-Γιάννη έχουν σίγουρα μεταφερθεί από τη Σπάρτη. Σχετικά με τις αμέτρητες πέτρες του Μυστρά θα πρέπει να αναμείνουμε τη δικαστική απόφαση. Οπωσδήποτε είναι λανθασμένη η υπόθεση του Curtius. Όλη η κατεύθυνση αυτής της διαδρομής δείχνει προς το Νότο. Ένα εμπόδιο παρουσιάζουν πάλι οι καταρράκτες. Όπως τα σημερινά χωριά, φυσικά έτσι και οι αρχαίοι οικισμοί ήταν κοντά στο νερό. Στο πρώτο ρυάκι νότια του ρυακιού των Καλυβιών και των Βρυσεών βρίσκουμε ένα μεγάλο χωριό, του οποίου το όνομα Ανώγεια – μάλλον συμπτωματικά – θυμίζει την πηγή Άνονος, στο οποίο έχουν βρεθεί αρχαία και βυζαντινά κέρματα, χαλκός και τερρακότες της αρχαϊκής και κλασσικής περιόδου και από εκεί λίγο πιο μακριά στον παραπόταμο της Ρασίνας το ακόμα μεγαλύτερο χωριό Ξηροκάμπι, με την ονομαστή αρχαία τοξοειδή γέφυρα, που περνά πάνω απ' το ρεύμα, με το λατομείο, την αρχαία ύδρευση και ευρήματα από κέρματα, χαλκό, θραύσματα μελανόμορφων αγγείων του 4^{ου} π.Χ. αιώνα και τάφους.

Φαίνεται, σύμφωνα με αυτά, να είναι σίγουρο ότι τα Ανώγεια και το Ξηροκάμπι ανταποκρίνονται στη θέση του Λαπίθαιου και των Αρπλείων. Αμφίβολη μπορεί να είναι μόνο η ακριβής θέση. Σύμφωνα με τον Παυσανία βρισκόταν το Λαπίθαιο *«εν τω Ταϋγέτω»*. Θα έπρεπε να υπήρχε ένα λεξικό για τη γλωσσική του χρήση, προκειμένου να αποφασίσουμε αν πρέπει να εννοηθεί πως βρίσκεται στην οροσειρά ή αν μπορεί να εννοηθεί πως βρίσκεται στην πλαγιά της οροσειράς. Αν κάτι τέτοιο ήταν επιτρεπτό, τότε στην προκειμένη περίπτωση με τη φύση του τόπου θα διευκολυνόταν η εννοιολογική μετάβαση. Νότια του ρυακιού των Βρυσεών αλλάζει δηλαδή ο χαρακτήρας των κορυφών της οροσειράς. Στο Βορρά εισχωρούν χωρίς εναλλαγές στην πεδιάδα. Αντιθέτως η οροσειρά του ρυακιού των Βρυσεών σπρώχνει προς την επίπεδη περιοχή κορήματα από σκύρα, των οποίων το φάρδος αυξάνεται προχωρώντας προς το Νότο, αφού το νότιο κομμάτι της πεδιάδας είναι λιγότερο επίπεδο και βαθύ απ' ό,τι το βόρειο. Στην πράξη αμφιταλαντεύεται κανείς για το αν τα Ανώγεια βρίσκονται στην πλαγιά του βουνού ή πάνω στην πεδιάδα.

Χαρακτηρίζοντας όμως κανείς το «εν τω Ταϋγέτω» ως την οροσειρά, τότε μπορεί να εννοηθεί μόνο μια θέση στο πρώτο οροπέδιο της οροσειράς. Στα χωριά που βρίσκονται τώρα εκεί υπάρχουν υπολείμματα απ' την αρχαιότητα (Curtius Peloponnesos II 250) και ακριβώς, στον τόπο Σωτήρα, πάνω απ' τα Ανώγεια έχουν βρεθεί κέρματα και τάφοι. Από εκεί πρέπει ένα χάλκινο άγαλμα αξίας να οδηγήθηκε στο εμπόριο τέχνης. Το Λαπίθαιο και το Δέρειο πρέπει να αναζητηθούν κοντά στα Ανώγεια ή κοντά στη Σωτήρα.

Τα Άρπλεια αντιθέτως δε βρίσκονταν στην οροσειρά. Η κοιλάδα του ρυακιού δεν οδηγεί πάνω στο οροπέδιο, αλλά στη διάβαση προς Καλαμάτα-

Φερές και η ύδρευση στο σημερινό χωριό, στη θέση του οποίου πρέπει να βρισκόταν και ο αρχαίος τόπος. Τα Άρπλεια ήταν σύμφωνα με τον Παυσανία «καθήκοντα άχρι του πεδίου».

Καταρχήν αυτό δεν ταιριάζει με κανένα τρόπο στο Παρόρι και στο Μυστρά. Αν υπήρχαν εκεί στην απόκρημνη πλαγιά αρχαίοι οικισμοί, τότε είναι τελείως αυτονόητο και επομένως περιττό να πει κανείς, ότι έφταναν μέχρι και την πεδιάδα, γιατί στο Βορρά συναντιόντουσαν πεδιάδα και βουνό. Νοτιοδυτικά όμως, κοντά στο Ξηροκάμπι, έπρεπε να προχωρήσει κανείς αρκετό δρόμο, για να φτάσει στο πεδίο. Σε αυτό το τελευταίο σημείο φαίνεται για άλλη μια φορά ξεκάθαρα σε μια λεπτομέρεια, ότι η περιγραφή του Παυσανία, εντελώς εύστοχη, είναι αυτή ενός αυτόπτη μάρτυρα. Αυτό το υπέθετα μέχρι στιγμής σιωπηλά και από το κάθε στοιχείο ξεχωριστά μπορεί κανείς να αποκτήσει την ίδια πεποίθηση.

Μετά την παρουσίαση της Σπάρτης ο Παυσανίας περιγράφει πρώτα το δρόμο για τις Αμύκλες και το ιερό που βρίσκεται εκεί, μετά το δρόμο προς τη Θεράπνη και τα αξιοθέατά της, διασχίζει διαγώνια την πεδιάδα και την περιγράφει σε όλη της την έκταση προς το Νότο. Στη συνέχεια στρέφεται βόρεια προς την Αρκαδία και στο τέλος νότια προς το Γύθειο. Σ' αυτό το ταξίδι προς τη θάλασσα αναφέρει (3.21.14) πριν από το Γύθειο, μόνο τις Κροκεές και τις Αιγιές, και τα δυο βρίσκονταν νότια της σπαρτιατικής πεδιάδας στα Βαρδουνοχώρια. Τώρα ξέρουμε ότι είναι αδικαιολόγητη η κατηγορία του Curtius, ότι λείπει η περιγραφή ολόκληρης της διαδρομής προς τις Κροκεές. Ο Παυσανίας παρέλειψε αυτή τη διαδρομή νότια της Σπάρτης, επειδή την είχε περιγράψει πιο πριν από τη Θεράπνη. Έτσι μπορούσε να ταξινομήσει πληροφορίες μόνο όποιος είχε κατά τον ίδιο τρόπο ταξιδέψει. Μια αφηρημένη περιγραφή θα έκοβε σε δύο κομμάτια, με την πρόσθεση της βόρειας διαδρομής, την ενιαία παρουσίαση του νότιου μέρους μέχρι το Γύθειο. Από την οπτική γωνία του ταξιδιώτη καταλαβαίνει κανείς τα πάντα. Αφότου ο Παυσανίας στο δρόμο από το Άργος έφτασε στη Σπάρτη, έκανε πρώτα ένα οδοιπορικό διασχίζοντας την πόλη. Μετά χρειάζεται περίπου μια μέρα για την επίσκεψη του ξακουστού ιερού τόπου του Αμυκλαίου. Μετά τις Αμύκλες ακολουθεί η Θεράπνη και τον υπόλοιπο χρόνο του τον αφιέρωσε στην πεδιάδα της Σπάρτης. Στη συνέχεια κάνει μια εκδρομή προς το Βορρά στο δρόμο για Αρκαδία, για να επιχειρήσει στη συνέχεια ένα σύντομο ταξίδι στη χερσόνησο του Πάρνωνα και του Ταϋγέτου.

Παναγιώτη Γ. Μανδραπήλια

Εμπύρετος λοίμωξις ανωτέρου και κατωτέρου αναπνευστικού

Γνωρίζουμε ότι στο Ιράκ υπάρχει το πρόγραμμα «Πετρέλαιο αντί τροφίμων και φαρμάκων». Εκείνο όμως που δεν γνωρίζουν μερικοί είναι ότι κάποιοι στην Ελλάδα είχαν εφεύρει μια διαδικασία που θα μπορούσε να ονομαστεί «Καλλυντικά αντί φαρμάκων». Αναφέρομαι βέβαια σ' ένα γεγονός πολύ παλιό, όταν ακόμη δεν ίσχυε η διαδικασία με τις αυτοκόλλητες ετικέτες στα φάρμακα. Και για να γίνω σαφής, θα καταθέσω μια δική μου εμπειρία γύρω από το θέμα αυτό.

Ημέρα Κυριακή, λίγο μετά τη Λειτουργία, βάδιζα σε προάστιο των Αθηνών με τρεις ακόμη φίλους, από τους οποίους ο ένας ήταν παπαδοπαίδι.

Σε κάποια στιγμή είδα ένα εφημερεύον φαρμακείο και μπήκα μέσα να πάρω μια κολόνια ξυρίσματος, «after shave lotion», στην καθομιλουμένη.

Μαζί μπήκαν και οι φίλοι μου για να με βοηθήσουν στην επιλογή. Να μην τα πολυλογώ, πήρα την κολόνια και πλήρωσα το φαρμακοποιό. Πρόσεξα όμως ότι, όταν πλήρωνα, οι φίλοι μου αλληλοκοιτάχτηκαν, κάτι ψιθύρισαν μεταξύ τους και άρχισαν να υπομειδιούν.

Βγαίνοντας έξω και πριν προλάβω να τους ρωτήσω γιατί υπομειδιούσαν, άρχισαν μια κοροϊδία που δεν μπορείτε να την φανταστείτε. Ήταν ένας καταιγισμός μειωτικών επιθέτων, δεν θα τα αναφέρω. Όμως συνέχισαν με ανάλογες φράσεις, όπως «καλά, ρε συ, πού ζεις; Δεν ξέρεις ότι μόνον οι βλάκες πληρώνουν για κολόνιες;». Κι εγώ απορημμένος τους ερωτώ: «τι , θα έπρεπε να την είχα κλέψει;». Αυτοί όμως συνέχισαν «Εσύ, ρε φίλε, φαίνεσαι να είσαι από άλλο πλανήτη». Αφού κάποτε τέλειωσε ο καταιγισμός, ζήτησα μα νου εξηγήσουν τι ήθελαν να πουν. Την εξήγηση ανέλαβε να κάνει το παπαδοπαίδι. «Η δική μου η οικογένεια και των αδελφών μου», είπε με στόμφο, με καμάρι και σιγουριά που δεν επιδέχετο αμφισβητήσεων, «όταν χρειαζόμαστε καλλυντικά, πηγαίνουμε στο γιατρό μας, μας γράφει φάρμακα και ο φαρμακοποιός μας δίνει καλλυντικά». Για να υποστηρίξει ότι αυτό ήταν επιτρεπτό και ηθικό, ανέπτυξε μια επιχειρηματολογία που θα τη ζήλευε ακόμη και ο Λυκουρέζος.

«Βεβαίως, έτσι γίνεται», επιβεβαίωσαν κι οι άλλοι εν χορώ. «Θα πας στο γιατρό, θα του πεις ότι θέλεις να πάρεις καλλυντικά και αυτός ξέρει τι θα κάνει». «Τό 'πιασες;», με ρώτησαν. «Τό 'πιασα», απάντησα. «Τώρα», είπε ένας απ' αυτούς, «θα πάμε να κεράσεις τους καφέδες, γιατί σου ανοίξαμε τα μάτια, τυφλοκούταβο και να ξέρεις φτηνά τη βγάζεις».

Κέρασα τα καφεδάκια, πες το ένα, πες το άλλο ήρθε η ώρα για φαγητό. Γυρίσαμε όλοι σπίτια μας. Εγώ έφαγα κάπως μηχανικά, γιατί στριφογύριζαν στο μυαλό μου τα λόγια των φίλων μου. Το σκέφτηκα από δω, το σκέφτηκα από κει, τελικά αποφάσισα να πάω στο γιατρό την επομένη.

Στο δρόμο πηγαίνοντας άκουγα τη φωνή του ενδόμυχου εισαγγελέα μου, τη φωνή της συνείδησής μου να μου λέει: «Πού πας, βρε άμυαλε, ξέρεις αυτό που πας να κάνεις ότι λέγεται απάτη;». Ταυτόχρονα όμως άκουγα και μια άλλη φωνή που μου έλεγε: «Μην

ακούς αυτή την τρελή, αυτά είναι δικά σου χρήματα, είναι οι ασφαλιστικές εισφορές που πληρώνεις». Ήταν η φωνή του «κατεργάρη» που όλοι κουβαλάμε μέσα μας.

Συνέχισα να βαδίζω, ενώ μέσα μου εμαίνετο ο πόλεμος. Κάποια στιγμή έφτασα στο ιατρείο. Όταν ήρθε η σειρά μου, πέρασα στο γιατρό. «Λοιπόν, τι νιώθετε, τι συμπτώματα έχετε;», με ρώτησε. «Να χτυπήσω ξύλο, γιατρέ μου, είμαι μια χαρά», είπα χτυπώντας ταυτόχρονα με το χέρι μου το καλολουστραρισμένο δρύινο γραφείο του. «Κατάλαβα», είπε «θέλετε καλλυντικά». Είπα ένα μουδιασμένο ναι με τα μάτια κατεβασμένα. Φαίνεται ότι πάντα οι πρωτάρηδες ακόμη κι οι απατεώνες πρωτάρηδες έχουν δυσκολία μέχρι να στρώσουν. Ως ήταν επόμενο, δεν έγινε εξέταση από το γιατρό. Πήρε το βιβλιάριο και το συνταγολόγιο λέγοντας φωναχτά αυτά που έγραφε: «Διάγνωση: Εμπύρετος λοίμωξις ανωτέρου και κατωτέρου αναπνευστικού. Φαρμακευτική αγωγή: Αντιβιοτικές ενέσεις». Εγώ με το που άκουσα ενέσεις αντέδρασα ενστικτωδώς. «Δε θα μπορούσα να πάρω αντιβιοτικά χάπια;», ρώτησα. Ο γιατρός κατέβασε τα γυαλιά του, με κοίταξε κι έσκασε στα γέλια, κάτι γέλια σαν να κροτάλιζε βαρύ πολυβόλο. «Να είσαι καλά», είπε «μ' έκανες και γέλασα» και συνέχισε «σου γράφω ενέσεις και μάλιστα από τις ακριβές, γιατί έτσι θα μπορέσεις να πάρεις περισσότερα καλλυντικά». Αν νομίζετε ότι σταμάτησε εδώ η φαρμακευτική αγωγή, κάνετε μεγάλο λάθος. Ο γιατρός συνέχισε να γράφει. Ένα σοροπάκι για να ανοίξουν οι βρόγχοι και ένα άλλο για να βοηθήσει να βγουν όλα τα εκκρίματα. Και κοίταξε να πας στο τάδε φαρμακείο, ο φαρμακοποιός είναι φίλος και πολύ κύριος. Θα του πεις πως πας εκ μέρους μου και θα σε εξυπηρετήσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο». Αυτό το πολύ κύριος που είπε ο γιατρός, για το φαρμακοποιό ήχησε σα φάλτσα νότα στ' αυτιά μου. Συνεργός σε απάτη και πολύ κύριος δε μου πήγαινε καλά.

Εκείνη τη στιγμή ακούστηκε η φωνή της συνείδησής μου που υποτιμητικά και με μεγάλη δόση ειρωνείας μου έλεγε «Τώρα εσύ τι θέλεις να παραστήσεις, τον ηθικοδιδάσκαλο, αφού κι εσύ μέσα στο κόλπο είσαι». Ο γιατρός με τη φόρα που είχε πάρει ξέχασε κι αυτός πως δεν ήμουν ασθενής κι άρχισε να μου δίνει οδηγίες για τη χρήση των φαρμάκων. «Μαζί με την αντιβίωση θα παίρνετε και το πρώτο σιροπάκι, το βρογχοδιασταλτικό και μετά το άλλο, το αποχρεματικό». Δεν τον διέκοψα, γιατί το έβρισκα πολύ διασκεδαστικό, αλλά παράλληλα δεν μπόρεσα να κρατηθώ και σε μια στιγμή ξέσπασα σε βροντερά γέλια. Τότε αντιλήφθηκε και αυτός τη γκάφα του κι είπε: «Βλέπεις τι κάνεις, παρασύρεις κι εμένα».

Άφησα το ιατρείο και πήγα στο φαρμακείο. Ο φαρμακοποιός, στην προσπάθειά του να μετατρέψει ένα καινούριο πελάτη σε μόνιμο, με υποδέχτηκε με πολλή ευγένεια κάνοντας και μια ελαφριά υπόκλιση. «Λοιπόν σε τι μπορώ να σας φανώ χρήσιμος;», ρώτησε με φωνή που έσταζε πετιμέζι. «Ξέρετε έρχομαι από τον τάδε γιατρό», είπα. «Α, α, α: Ναι, βεβαίως», είπε ο φαρμακοποιός. «Ο γιατρός μου τηλεφώνησε για κάτι άλλο και παρεμπιπτόντως μου μίλησε για σας. Είστε ο κύριος …» και συμβουλευόμενος ένα σημειωματάκι πρόσθεσε «ο κύριος Μανδραπήλιας. Συγνώμη, αλλά δεν θα μπορούσα να συγκρατήσω το επώνυμό σας, αν δεν το έγραφα. Είναι πολύ πρωτότυπο βλέπετε». «Ασυνήθιστο και δύσκολο θέλετε να πείτε», παρατήρησα και πρόσθεσα «Να φανταστείτε ότι μερικές φορές το ξεχνάω κι εγώ». Γέλασε ικανοποιημένος που δικαιολόγησα την ανικανότητά του να το απομνημονεύσει και συνέχισε «ο γιατρός μού μίλησε με τα καλύτερα λόγια για σας, αλλά δε θα εχρειάζετο, γιατί βλέποντάς σας κανείς καταλαβαίνει αμέσως ότι έχει να κάνει με ένα τζέντλεμαν».

«Αυτό ισχύει και για σας», είπα ανταποδίδοντας τη φιλοφρόνηση. Ανταγωνισμός απατεώνων ποιος θα φανεί πιο ευγενικός. «Λοιπόν θα θέλατε κανένα άρωμα, καμιά κρέμα νυκτός για τη σύζυγο ή την ερωμένη σας;», είπε κλείνοντας το μάτι. Μορφωμένος, βλέπετε, και καθώς πρέπει άνθρωπος θα ήταν ανεπίτρεπτο να κάνει χρήση της λέξεως «γκόμενα». Ε! να μην το κάνουμε και λαχαναγορά!

Στη συνέχεια με ρώτησε αν το δέρμα είναι λιπαρό, ξηρό ή κανονικό, χρώμα δέρματος, ηλικία κ.α.. Ατσίδας ο κ. φαρμακοποιός. Έδωσα όσες απαντήσεις γνώριζα. Μ' έπιασε βλέπετε εξαπίνης, πρωτάρης γαρ. Με μια μεγαλοπρέπεια στη φωνή είπε: «Θα σας δώσω παριζιάνικα προϊόντα. Μάλιστα η κρέμα αυτή είναι σε προσφορά» και μου έδωσε ένα βαζάκι. Εγώ από συνήθεια κοίταξα την ημερομηνία λήξεως – έληγε σε δύο ημέρες. «Τα πήρα στο κρανίο», για να χρησιμοποιήσω τον πιο σύγχρονο τρόπο έκφρασης.

Σε πολύ παλιότερες εποχές θα έπρεπε να γράψω «εξοργίσθην σφόδρα», ρε πως αλλάζουν οι καιροί. Θύμωσα λοιπόν πολύ σκεπτόμενος ότι το να εξαπατήσεις έναν τίμιο είναι κακό, δε λέω, αλλά να εξαπατήσεις έναν απατεώνα και μάλιστα συναπατεώνα σου, ε! αυτό πάει πολύ. Του την ξανάδωσα λέγοντάς του «Ξέρετε εγώ, όταν κάνω κηδεία με ξένα κόλλυβα δεν με ενδιαφέρουν οι τιμές». Γέλασε προσθέτοντας «Συν τοις άλλοις έχετε και χιούμορ κ. Μανδραπήλια». Τέλος πάντων, πήρα δύο κρέμες και δύο αρώματα. Ευχαρίστησα το φαρμακοποιό υπογραμμίζοντάς του πόσο περιποιητικός ήταν. «Μα τι λέτε κύριε Μανδραπήλια, είναι χαρά μου να σας εξυπηρετώ και να γνωρίζετε ότι είμαι πάντα στη διάθεσή σας».

Μετά από καιρό τέλειωσαν τα καλλυντικά μας. Τώρα πια με την πείρα που διέθετα πήγα στο γιατρό με άλλον αέρα. Επαναλήφθηκε η ίδια διαδικασία. Όμως μια και θα κατέβαινα την άλλη μέρα στο Ξηροκάμπι, είπα σαν τοπικιστής που είμαι, γιατί να μη μείνει το χρήμα στον τόπο μου. Πήγα λοιπόν στο μοναδικό φαρμακείο που υπήρχε τότε στο Ξηροκάμπι και που ήταν του Φάνη Καλκάνη. Ανταλλάξαμε χαιρετούρες και του έδωσα το βιβλιάριο και τη συνταγή.

Ο φαρμακοποιός τα κοίταξε, κοίταξε και μένα κι είπε: «Εδώ βλέπω πολύ σοβαρά πράγματα και εσύ φαίνεσαι μια χαρά». Τι διάγνωση να είχε κάνει τούτη τη φορά ο γιατρός, μόνο ένας θεός ξέρει. «Ξέρετε», είπα με το θάρρος της πείρας «θα πάρω καλλυντικά». «Μα αυτό δεν μπορεί να γίνει», είπε κοφτά. «Μα στην Αθήνα γίνεται», παρατήρησα. «Εδώ όμως, όπως καλά γνωρίζεις δεν είναι Αθήνα», ανταπάντησε, δίνοντάς μου πίσω το βιβλιάριο και τη συνταγή. Καλύτερα νά 'νοιγε η γης να με κατάπινε. Ταυτόχρονα άκουγα και πάλι τη φωνή συνείδησής μου γεμάτη ικανοποίηση που δικαιώθηκε να μου λέει: «Καλά να πάθεις, εγώ σου τά 'λεγα, αλλά συ που ν' ακούσεις». «Φέρτα εδώ», μου είπε «υπάρχει και καλάθι αχρήστων». Έκανε μια μικρή παύση και πρόσθεσε: «για τα σκουπίδια».

Έτσι η διαδικασία «καλλυντικά αντί φαρμάκων» τέλειωσε οδυνηρά για μένα. Πήρα το μάθημα που πραγματικά μου άξιζε. Παρηγοριέμαι όμως με τη σκέψη ότι αμαρτία εξομολογουμένη, ουκ έστιν αμαρτία.

Τελειώνοντας την αφήγησή μου, θα ήθελα να συμπληρώσω ότι ο συχωρεμένος ο Φάνης Καλκάνης με τους τρεις απογόνους που άφησε δε διαιώνισε μόνο το ανθρώπινο είδος, αλλά μέσω αυτών το ήθος και την εντιμότητα.

Σταυρούλας Ορφανάκου

Ο πατήρ Αθανάσιος Ε. Τσάμπηρας

Ο αιδεσιμότατος πρωτοπρεσβύτερος Αθανάσιος Τσάμπηρας γεννήθηκε στους Γοράνους την 25η Μαρτίου 1906 και ήταν δεύτερος γιος του Ευστράτιου και της Βασιλικής Τσάμπηρα. Όταν γεννήθηκε, ο θείος του Θεοδόσιος Σταθάκος από τη χαρά του πήρε το όπλο του και έριξε δέκα τουφεκιές.

Όταν τελείωσε το Δημοτικό σχολείο των Γοράνων, πήγε στο Σχολαρχείο του Ξηροκαμπίου, όπου φοίτησε τέσσερα χρόνια. Ήθελε να γραφτεί στο Γυμνάσιο Σπάρτης, αλλά λόγω του θανάτου της μητέρας του έμεινε στους Γοράνους για να βοηθήσει τον πατέρα του στο μύλο και τα κτήματα.

Τον Ιανουάριο του 1925 ιδρύθηκε η Ιερατική Σχολή στην Ιερά Μονή Πεντέλης, στην οποία μετά από πολλή σκέψη και συζητήσεις γράφτηκε ως μαθητής. Μετά από διετή φοίτηση εκεί γράφτηκε τον Σεπτέμβριο του 1926 στην Ιερατική Σχολή Τριπόλεως, γιατί το Νοέμβριο έπρεπε να πάει φαντάρος στο 11ο σύνταγμα Τριπόλεως κι έτσι θα μπορούσε να παρακολουθεί μερικά μαθήματα.

Μετά από 18 μήνες απολύθηκε και συνέχισε τα μαθήματα στη σχολή μέχρι το Σεπτέμβριο του 1929, όταν μετεγγράφηκε στην Ιερατική Σχολή Άρτας. Από τη σχολή αυτή αποφοίτησε στις 14 Ιουλίου 1931 παίρνοντας το δίπλωμα του δασκάλου και του ιερέως. Στις 9 Οκτωβρίου 1932 διορίστηκε στο σχολείο της Λιαντίνας. Εκεί έμεινε τρία χρόνια, ώσπου μετατέθηκε στους Γοράνους. Εκεί δίδαξε δύο χρόνια και ύστερα μετατέθηκε στους Αρκασάδες. Στις 18 Σεπτεμβρίου 1933 παντρεύτηκε την Άρτεμη Βλογιαννίτη κι απέκτησε τρεις γιους το Γεώργιο, τον Παναγιώτη και το Δημήτριο.

Στις 27 Απριλίου 1939 χειροτονήθηκε διάκονος στον Άγιο Δημήτριο Αρκασάδων και στις 9 Μαΐου ιερέας στους Γοράνους από το Μητροπολίτη Σπάρτης Διονύσιο. Τον Ιούνιο του 1946 πήγε στην Αμερική, όπου διορίστηκε ιερέας και δάσκαλος.

Τον Ιούνιο του 1975 πήρε τη σύνταξή του. Το 1979 έγραψε το βιβλίο «Ιστορία και γενεαλογία της οικογενείας Τσάμπηρα».

Το 1991 ήρθε ταξίδι στην Ελλάδα. Λειτούργησε στον Άγιο Νεκτάριο Αρκασάδων μαζί με τους ιερείς Γ. Λάτση και Π. Κονίδη. Εκεί βρέθηκαν αρκετοί παλαιοί μαθητές του, τους οποίους και ευλόγησε.

Στις 9 Μαΐου 1999 γιόρτασε τα 60 χρόνια του ως ιερέας. Συνέχισε μέχρι τέλους να λειτουργεί κανονικά στο ναό του Αγίου Γεωργίου Βοστώνης. Στις 5 Ιανουαρίου 2003, παραμονή των Θεοφανίων, τέλεσε τη Θεία Λειτουργία μαζί με το γιο του π. Παναγιώτη στον ιερό ναό της Αγίας Τριάδας Βοστώνης, όπου για τελευταία φορά ύψωσε το χέρι του με τον Σταυρό για να ευλογήσει όλους τους πιστούς.

Ο πρωτοπρεσβύτερος Αθανάσιος Τσάμπηρας «πλήρης ημερών και εν ειρήνη» αναπαύθηκε εν Κυρίω στις 13 Ιανουαρίου 2003 σε ηλικία 96 ετών, αφού υπηρέτησε την εκκλησία σε Ελλάδα και Αμερική ως ιερέας επί 64 έτη.

Από τη ζωή του παλιού Ξηροκαμπίου

Ο μπαρμπα – Δημοσθένης

Οι παλιότεροι θα θυμούνται ασφαλώς τον αείμνηστο Σχολάρχη Δημοσθένη Σαλαμβούρδο.

Ο μπαρμπα - Δημοσθένης λοιπόν, σε προχωρημένη ηλικία, συνήθιζε να βγάζει τη γιδούλα του στη βοσκή, βαδίζοντας αργά – αργά και κρατώντας το μακρύ σχοινί που την είχε δεμένη.

Ακολουθούσε η γιδούλα πειθήνια με το σχοινί να κάνει κοιλιά και να σέρνεται στο έδαφος. Κάποιος λοιπόν έλυσε το περιλαίμιο χωρίς να τον αντιληφθεί ο Δημοσθένης κι εκείνος εξακολουθούσε να σέρνει το σχοινί, χωρίς όμως τη γιδούλα πίσω του!

Βλέποντάς τον ένας συγχωριανός του, τον ρώτησε:

- Τι κάνεις εκεί μπαρμπα - Δημοσθένη;

Κι εκείνος:

- Να, έβγαλα τη γιδούλα μου και την πηγαίνω κατά τη Ρασίνα να βοσκήσει λιγουλάκι… !

Σημείωση: Γείτονας του συμπαθέστατου μπαρμπα - Δημοσθένη, που έλαβε γνώση του κειμένου πριν δημοσιευτεί, δήλωσε ότι επρόκειτο περί προβάτας, η οποία απέβαλε μόνη της το χαλαρό περιλαίμιο (λαιμαριά)!

Η Ματίνα

Το Ξηροκάμπι, σε παλιούς καλούς καιρούς, είχε το προνόμιο να καμαρώνει για την τοποθέτηση στο σχολείο του μιας ωραιότατης δασκάλας, της Ματίνας. Κάποτε, ένας πολιτικάντης, μιλώντας σε συγκέντρωση Ξηροκαμπιτών στο μεγάλο πλατάνι, με έκπληξη διαπίστωσε πως το ακροατήριό του με άλλα ασχολείτο!

Όλοι είχαν στρέψει το κεφάλι και την προσοχή τους προς τη διερχόμενη και βαδίζουσα στο πίσω πεζοδρόμιο δασκάλα, θαυμάζοντας την. Αλλά και ο ομιλητής που γνώριζε το όνομα της δασκάλας και ήταν θαυμαστής της, δεν έχασε την ευκαιρία! Με μια έξυπνη κίνηση εντυπωσιασμού, θέλησε κι αυτός να εκφράσει το θαυμασμό του προς τη Ματίνα.

Συνεχίζοντας λοιπόν την ομιλία του, σε μιαν αποστροφή του λόγου, έδωσε το στίγμα και της δικής του αναγνώρισης της ομορφιάς της δασκάλας, λέγοντας:

«ΜΑ ΤΙ ΝΑ σας πω, ω προσφιλείς μου Ξηροκαμπίτες! Ασφαλώς και δεν φθάνουν οι τρεις πρώτες συλλαβές της προηγούμενης φράσης μου, για να συμφωνήσω, θαυμάζοντας κι εγώ μαζί σας!!!».

Τ.Δ.Β.

Κώστα Στ. Αραχωβίτη

Πολοβιτσιώτικες ιστορίες

Χωρίς γίδες και κότες!

Στην Πολοβίτσα, όπως και σε πολλά ορεινά χωριά που είχαν 30 – 40 νοικοκυριά, η ζωή είχε τότε το δικό της ρυθμό. Οι μανάδες των οικογενειών εύρισκαν τρόπους και τις ζούσαν με μια παλάμη γης. Μία από τις νοικοκυρές του χωριού ήτανε και η θεια - Πετρού. Είχε ένα κτηματάκι με στέρνα και βρύση, το Καμινάκι. Εκεί έβαζε τους κήπους της χειμώνα – καλοκαίρι. Είχε τα σύκα, τα σταφύλια, τ' αχλάδια και λοιπά φρούτα. Οι κότες της έδιναν τ' αυγά και το κρέας για τις ανάγκες του σπιτιού της. Είχε και 2- 4 γίδες. Το γάλα το σμίγανε με άλλες χωριανές κι έφτειαχναν το τυρί τους. Έτσι η θεια - Πετρού και πολλές οικογένειες ζούσανε τη φαμελιά τους. Είχε ένα γιο το Γρηγόρη, ο οποίος είχε λάβει μέρος στον πόλεμο κατά των Γερμανών στην Ελλάδα και την Αφρική. Ο Γρηγόρης γύρισε στην Ελλάδα μετά την απελευθέρωση, παντρεύτηκε και δημιούργησε οικογένεια. Ταξίδευε με το λεωφορείο του στη γραμμή Σπάρτη – Αθήνα, επαγγελματίας στο ΚΤΕΛ.

Μια μέρα λέει στη μητέρα του: «Έλα, βρε μάνα, να σε πάω να ιδής και την Αθήνα που δεν την ξέρεις». Σε ένα ταξίδι την πήρε μαζί του. Το πρακτορείο ήτανε στην Αγίου Κωνσταντίνου, σημείο με μεγάλη κίνηση. Ο Γρηγόρης την πήγε σε διάφορα μέρη και σε λίγες μέρες γύρισαν στο χωριό. Τη ρώτησε λοιπόν το παιδί της αν της άρεσε η Αθήνα και τι της έκανε εντύπωση. Η απάντηση ήρθε αυθόρμητα από τη θεια - Πετρού. «Έχω μια απορία, παιδάκι μου. Τι τα κάνουνε τους σωρούς τα σκουπίδια, και πώς τόσος κόσμος ζει χωρίς δέντρα και χωρίς γίδες και κότες;».

Δεν τά 'μαθες ακόμη;

Ο Μίμης ο Νικολακάκος, έτσι τον ήξερα το Λιαντίνη από τα χρόνια του δημοτικού σχολείου στη Λιαντίνα, είχε ένα γείτονα το Γιάννη το Νικολακάκο, που μόλις τέλειωσε το Δημοτικό ασχολήθηκε με τα χωράφια του, τις ελιές και τις γιδούλες του, τις οποίες κάθε μέρα πήγαινε για βοσκή. Ο Μίμης σπούδασε, έγραψε πολλά βιβλία, δίδασκε στο Πανεπιστήμιο. Διεκρίθη για τις διατριβές του, εβραβεύθη από την Ακαδημία Αθηνών και έχει πολλά φιλοσοφικά συγγράμματα. Όταν πήγαινε στη Λιαντίνα, έπαιρνε τα βιβλία του και κάτω από τη σκιά των δέντρων «στα Αλώνια» μελετούσε. Ο Γιάννης κάθε μέρα περνώντας με τα ζώα του έβρισκε το Λιαντίνη να διαβάζει. Μια μέρα δεν άντεξε και του λέει: «Καλά, ρε συ Μίμη, τόσα χρόνια που διαβάζεις δεν τά 'μαθες τα γράμματα ακόμη;».

Της αγοράς

Ο μακαρίτης Παναγιώτης Βλογιανίτης ήταν ένας έντιμος και εργατικός άνθρωπος. Γνώρισμα χαρακτηριστικό του ήτανε η ειλικρίνεια στα λόγια του και στις σχέσεις του με τους άλλους. Στα μέσα της δεκαετίας του ’80 είχε φτάσει και στο Ξηροκάμπι η μόδα των ταινιών πορνό, οι οποίες προβάλλονταν κατ’ αποκλειστικότητα στα καφενεία. Από το μεσημέρι που άρχιζε η προβολή ως το βράδυ που τελείωνε, τα καφενεία ήταν γεμάτα. Κανείς δεν πήγαινε για δουλειά. Οι ελιές εκείνη τη χρονιά έμειναν αμάζευτες. Τις λιόσκαλες το καλοκαίρι τις πήρανε από τα χτήματα. Όλη η νεολαία είχε σοβαρότερες απασχολήσεις. Ένα χειμωνιάτικο απόγευμα που φύσαε δυνατός βοριάς και τα καφενεία ήταν γεμάτα, ο Παναγιώτης Βλογιανίτης έπινε τον καφέ του έξω στην πλατεία σ’ ένα τραπεζάκι. Περαστικός που ήξερε τι γινότανε του λέει: «Τι κάνεις εδώ, ρε Παναγιώτη; Μέσα (εννοούσε τα καφενεία) χαλάει ο κόσμος». Κι ο Παναγιώτης που ήταν κι αυθόρμητος τον αποστόμωσε: «Τι να πα’ να δω ρε; Να μαρκαλάνε άλλοι;» Κι έμεινε έξω να πίνει τον καφέ του αλλάζοντας και καμιά κουβέντα με κάτι απόμαχους!

Η.Γ.Μ. + Β.Η.Χ.

Διόρθωση

Στο προηγούμενο τεύχος της Φάριδος στο δημοσίευμα υπό τον τίτλο «Τα πλατάνια της πλατείας Ξηροκαμπίου» έγινε λάθος και το διορθώνουμε: Το μικρότερο σε ηλικία πλατάνι είναι το μεσαίο, το οποίο φύτεψε (1984) ο Σπύρος Π. Κυριακάκος, ως πρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου Ξηροκαμπίου.

Θ.Κ.

Χαιρετισμός από το Άργος

ΒΛΑΣΙΟΣ ΑΘ. ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ
ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΟΣ
Η ΣΥΧΚΙΝΗΣΗ ΜΗΝ ΕΙΝΑΙ
ΜΕΓΑΛΗ ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ
ΤΑ ΝΕΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ
ΣΑΣ ΜΑΚΡΑΣ ΜΗΝ
ΣΥΧΚΦΗΛΙΟΙ

Καλομοίρας Κουτσουμπού – Κονίδη

Πάσχα ανθρώπων

Το Πάσχα των παιδικών μας χρόνων άρχιζε από το Σάββατο του Λαζάρου. Οι μαθητές της Ε΄ και Στ΄ του Δημοτικού περνούσαμε απ' όλα τα σπίτια του χωριού να ψάλλουμε το «Λάζαρο». Η αμοιβή μας: χρήματα, λάδι, αυγά. Όλα βέβαια κατέληγαν στο ταμείο του σχολείου.

Η Μεγάλη Εβδομάδα κυλούσε με το άσπρισμα των αυλών, το ψήσιμο των κουλουριών, το ζύμωμα της λαμπριάτικης κουλούρας, το βάψιμο των αυγών, την αγορά των λευκών υποδημάτων για τα παιδιά, το σφάξιμο του αρνιού και τις ιερές ακολουθίες. Μ. Παρασκευή: όλη η άνοιξη έχει εγκατασταθεί μεγαλοπρεπώς στο ιερό κουβούκλιο. Τι καριζόνα, τι φρέζες, τριαντάφυλλα, κρινάκια και άνθη πορτοκαλιάς είχαμε κουβαλήσει στην εκκλησία, δε λέγεται. Από τότε κάθε Μ. Παρασκευή μπαίνοντας στο ναό έχω την ψευδαίσθηση ότι ρουφώ το άρωμα, το μοναδικό, της ανθισμένης πορτοκαλιάς που ανέδιδαν τα κομπολόγια που στόλιζαν τον Επιτάφιο. Είναι όμως μόνο ψευδαίσθηση...

Μ. Σάββατο. Άντε πάλι γύρα όλο το χωριό για το μοιρολόγι της Παναγιάς, που τέλειωνε με την προφητεία της Ανάστασης. Ανάσταση! Χαμός από τα βαρελότα. Οι νιες όμορφες, τα παλικάρια καμαρωτά, τα μικρά με τα καινούρια τους και όλοι με το κόκκινο αυγό στην τσέπη γεμίζουμε τη μικρή μας εκκλησία. Όλη η τελετή εξελίσσεται σύμφωνα με το τυπικό της Ορθοδοξίας και όλοι παρακολουθούν και συμμετέχουν στα δρώμενα.

Δεν έχει έρθει ακόμα η αθηναϊκή μόδα ν' αδειάζει ο ναός μετά το «Χριστός Ανέστη» λες και η μαγειρίτσα θα κάνει πόδια να φύγει και να μείνει ο παπάς με τον ψάλτη για να τελέσουν την πρώτη θαυμαστή αναστάσιμη ακολουθία.

Το κύριο φαγητό κατά την ημέρα της Λαμπρής ήταν η μαγειρίτσα και ο πατσάς (κοιλιά – κεφάλι – ποδαράκια του αρνιού). Και τούτο διότι έπρεπε να συνέλθει το πεπτικό σύστημα απ' τη νηστεία, αλλά και η γιορτή είναι τόσο μεγάλη και σπουδαία, που δεν επιτρέπει την ενασχόληση με φούρνους, κάρβουνα κ.τ.λ.. Τα ψητά φουρνίζονταν τη Δευτέρα της Λαμπρής.

Έτσι, μετά το μεσημεριανό ελαφρύ φαγητό υπήρχε χρόνος να ετοιμαστούμε για τον εσπερινό της Αγάπης. Άλλη αλλαξιά οι γυναίκες και γεμάτος πάλι ο ναός. Πραγματικός εσπερινός της Αγάπης. Υπήρξαν χρονιές που στο προαύλιο της εκκλησίας στήθηκε χοροστάσι. «Περδικούλα ημέρωνα», «στον Πειραιά εγνώρισα μια χήρα ζωντοχήρα», και όλοι πιασμένοι στο χορό ημέρωναν τα ανθρώπινα πάθη, με τα χορευτικά βήματα συνέτριβαν τις μικρότητες της καθημερινότητας, χαίρονταν, γελούσαν και ανασταίνονταν! Πάσχα ανθρώπων! Η ζωή συνεχιζόταν πιο ανάλαφρη. Η ημέρα ήταν ελπιδοφόρα και γέμιζαν δυνάμεις για να συνεχίσουν τη βιοπάλη. Τόσο απλά, όλοι μαζί, να στηρίζει ο ένας τον άλλο. Δεν είχαν απομονωθεί οι άνθρωποι ακόμα. Δεν μετρούσαμε πόσους θα κλάψουμε το τριήμερο. Δεν μας απασχολούσε πόσα € κόστιζε εκείνη η έρημη ντομάτα ... για το πασχαλινό τραπέζι. (Εδώ καράβια χάνονταν...).

Κι απ' το μυαλό δεν ξεκολλούν οι σκέψεις: Μήπως αν γυρίζαμε στην «Παιδική Πασχαλιά» του Παπαδιαμάντη, αν γινόμασταν οι «πείτε Χριστός Ανέστη, εχθροί και φίλοι» του Σολωμού, αν ο μαθητής της Α΄ Δημοτικού απολάμβανε στο Αλφαβητάριό του: «Ήρθε πάλι η Πασχαλιά, με αγάπη και φιλιά, με αυγό και με αρνί, χαίρετε οι χωριανοί» μήπως ξαναγίνονταν όλα τόσο απλά, αλλά τόσο ανθρώπινα;

Το τεχνικό πρόγραμμα του Δήμου Φάριδος (2003)

Με την 64/2003, κατά πλειοψηφίαν, απόφασή του ο Δήμος κατάρτισε το εξής πρόγραμμα:

1. Συντήρηση και επισκευή μεταφορικών μέσων
2. Συντήρηση και επισκευή φωτοτυπικών
3. Συντήρηση δικτύου μηχανοργάνωσης
4. Συντήρηση δικτύου τηλεφωνικού κέντρου
5. Συντήρηση κλιματιστικών μηχανημάτων
6. Διαμορφώσεις – επισκευές Δημοτικού Καταστήματος
7. Συντήρηση και επισκευή απορριμματοφόρου καθαριότητας
8. Συντήρηση του πολυμηχανήματος φωτισμού – καθαριότητας
9. Μελέτη χώρου διαμόρφωσης δεξαμενής
10. Συντήρηση δικτύων ύδρευσης Ανωγείων
11. Συντήρηση δικτύων ύδρευσης Άρνας
12. Διαμόρφωση πλατειών Ανθοχωρίου (Κατσουλαιίκων) και Λιακαιίκων
13. Συντήρηση δικτύων ύδρευσης Βασιλικής (Κουρτσούνας)
14. Συντήρηση δικτύων ύδρευσης Γοράνων
15. Συντήρηση δικτύων ύδρευσης Δάφνης (Καμινίων)
16. Συντήρηση δικτύων ύδρευσης Λευκοχώματος
17. Συντήρηση δικτύων ύδρευσης Ξηροκαμπίου
18. Συντήρηση δικτύων ύδρευσης Παλαιοπαναγιάς
19. Συντήρηση δικτύων ύδρευσης Πολοβίτσας
20. Συντήρηση δικτύων ύδρευσης Ποταμιάς
21. Συντήρηση δικτύων ύδρευσης Τραπεζοντής
22. Συντήρηση δικτύων ύδρευσης Σπαρτιάς (Κοτσαντίνας)
23. Καλλιέργεια πηγών
24. Συντήρηση δεξαμενών
25. Συντήρηση και επισκευή μηχαν. αντλιοστ. Άρνας – Σπαρτιάς (Κοτσαντίνας)
26. Συντήρηση και επισκευή μηχαν. αντλιοστ. Λευκοχώματος
27. Συντήρηση και επισκευή αντλ. Γοράνων
28. Συντήρηση και επισκευή μηχαν. αντλιοστ. Δάφνης (Καμινίων)
29. Συντήρηση και επισκευή μηχαν. αντλιοστ. Τραπεζοντής
30. Υδρευτική γεώτρηση Τραπεζοντής
31. Αντικ/ση εσωτερικών δικτύων ύδρευσης
32. Αντικ/ση εξωτ. δικτύων ύδρευσης & κατασκ. δεξαμενών
33. Αντικ/ση εξωτ. δικτύων ύδρευσης & κατασκ. δεξαμενών (Τραπεζοντή)
34. Ύδρευση Ποταμιάς
35. Αντικ/ση εξωτ. δικτύων ύδρ. & κατασκ. δεξ. (Τραπεζοντή – Αποκατάσταση δρόμων)
36. Ηλεκτροφωτισμός θεάτρου
37. Συντ. δικτύων άρδευσης Ξηροκαμπίου
38. Συντήρηση δικτύων άρδευσης Δάφνης (Καμινίων)
39. Συντήρηση υδραυλικών Ξηροκαμπίου
40. Συντήρηση υδραυλικών Δάφνης (Καμινίων)
41. Συντήρηση δικτύου άρδευσης Ποταμιάς
42. Συντήρηση δικτύων άρδευσης Τραπεζοντής
43. Συντήρηση και επισκ. μηχαν. αντλιοστασίων Ξηροκαμπίου
44. Συντήρηση και επισκ. μηχαν. αντλιοστασίων Δάφνης (Καμινίων)

45. Συντήρηση και επισκ. μηχαν. αντλιοστασίων Τραπεζοντής
46. Αρδευτική γεώτρηση Παλαιοπαναγιάς
47. Αρδευτική γεώτρηση Λευκοχώματος
48. Αντ/ση δικτύου άρδευσης Τραπεζοντής
49. Συντήρηση δικτύου ηλεκ/σμού – φωτισμού
50. Επισκευή δικτύου ηλεκ/σμού – φωτισμού
51. Συντήρηση και επισκευή μηχανημάτων
52. Παιδικές χαρές
53. Συντήρηση Νεκροταφείων Ξηροκαμπίου
54. Συντήρηση Νεκροταφείων Δ.Δ.
55. Αποκατ. Τοιχ. Αντιστ. στο Δ.Δ. Άρνας
56. Συντήρηση και επισκευή γκρέιντερ
57. Οδική σύνδεση Δ.Δ. Λιαντίνας – Βασιλικής (Κουρτσούνας)
58. Αποκατάσταση τοίχου αντιστ/ξης δρόμου Λιαντίνας – Βασιλικής (Κουρτσούνας)
59. Οδική σύνδεση Δ.Δ. Ανωγείων
60. Οδική σύνδεση Ξηρ. – Παλαιοπ. – Τραπεζ.
61. Διανοίξεις ασφ/σεις δημ. δρόμων Ανωγείων
62. Διανοίξεις ασφ/σεις δρόμων Ποταμιάς
63. Ασφ/σεις δρόμων Άρνας
64. Ασφαλ/ση δημ. δρόμων Ξηρ/μπίου
65. Αγροτική οδοποιία Πολοβίτσας
66. Βελτίωση ασφαλτοστρώσεων
67. Επισκ. στέγης Δ. Κατ/τος Πολοβίτσας
68. Κατασκευή ξενώνα φιλοξενίας Σπαρτιάς (Κοτσαντίνας)
69. Κ.Ε.Π.
70. Κτίριο Αγροτικού Ιατρείου
71. Κατασκ. νέου γηπέδου ποδοσφ. Ξηροκαμπίου
72. Διαμ. αναπλ. ελευθ. κοιν. χώρων πλ. Ποταμιάς
73. Πλακόστρωση πλατείας Ρασίνας
74. Γήπεδο τένις Δ.Δ. Ξηροκαμπίου
75. Βελτ. γηπέδου μπάσκετ Δ.Δ. Ανωγείων
76. Βελτίωση γηπέδου ποδοσφαίρου Δ.Δ. Παλαιοπαναγιάς
77. Γήπεδο τένις Δ.Δ. Ποταμιάς
78. Γήπεδο μπάσκετ Δ.Δ. Γοράνων
79. Βελτίωση πυροφυλακίου
80. Κατασκευή γυμναστηρίου
81. Πλατεία Γοράνων
82. Κατασκευή αχιβάδας (Λευκόχωμα)
83. Κατασκευή ρείθρων Λευκοχώματος
84. Κατασκευή ή αποπεράτωση
85. Βελτιώσεις δημοτικών δρόμων Παλαιοπαναγιάς
86. Αγροτική οδοποιία Παλαιοπαναγιάς
87. Ασφ/σεις – τσιμ/σεις δρόμων Παλαιοπαναγιάς
88. Τσιμεντοστρώσεις δημοτικών δρόμων Βασιλικής (Κουρτσούνας)
89. Τσιμεντοστρώσεις δημοτικών δρόμων Άρνας
90. Βελτίωση έργων ΕΠΠΕΡ
91. Κατασκευή ρείθρων και αποχέτευσης όμβριων Ανωγείων
92. Εγκατάσταση – εξοπλισμός γεώτρησης Τραπεζοντής
93. Εγκατάσταση – προμήθεια αντλητικού συγκ/τος γεώτρησης Παλαιοπαναγιάς

94. Αποχετευτικό δίκτυο ομβρίων Δ.Δ. Δάφνης (Καμινίων)
95. Τσιμεντόστρωση δρόμων Δάφνης (Καμινίων), (Κ. Αναστασάκου – Πολίτη και προς νεκροταφείο)
96. Τσιμεντοστρώσεις δρόμων Λευκοχώματος
97. Επισκευή δημοτικού καταστήματος Λευκοχώματος
98. Αγροτική οδοποιία Λευκοχώματος (Λευκόχωμα – Βρονταμά, προς αεροδρόμιο, προς Καβουράκι, προς Κυδωνιά: Αποκατάσταση ζημιών λόγω κακοκαιριών)
99. Βελτίωση δρόμου Δ. Δ. Πολοβίτσας
100. Επέκταση αρδευτικού δικτύου Ποταμιάς
101. Αποκατάσταση αγροτικής οδοποιίας Ποταμιάς
102. Τσιμεντοστρώσεις δρόμων Ποταμιάς
103. Βελτίωση ασφαλτοστρώσεων οικισμού Σπαρτιάς (Κοτσαντίνας)
104. Συντήρηση σκουπιδότοπου καθαριότητας
105. Τσιμεντοστρώσεις δρόμων Γοράνων
106. Κρήνες Γοράνων
107. Διαμόρφωση χώρου Μπάρδιου Γοράνων
108. Διαμόρφωση χώρου νεκροταφείου Γοράνων
109. Αποχετευτικά δίκτυα Ξηροκαμπίου
110. Διαμόρφωση πλατείας Αγίας Τριάδας
111. Τσιμεντοστρώσεις δρόμων Ξηροκαμπίου

Συνδρομές

Για τη συνέχιση της Φάριδος: Χάρη Αποστολίδη 10€, Μαρία Καράμπελα 10€, Γεώργιος Καράμπελας 20€, Ηλίας Ματθαίος και Ευάγγελος Καπετανάκος 50$ Αμερικής, Βενετία Λιντζέρη 5€, Νέλυ Αγγελάκου 50€, Σταύρος Σαραντάκος 10€, Γεώργιος Π. Σολωμός 10€, Παναγιώτα Βενετσανάκου 5€, Χρήστος Παπαδάκος 30€, Μενέλαος Κονίδης 5€, Χριστίνα Λιαρομάτη 30€, Γεώργιος Γιαλελής 10€, Δημήτριος Β. Κονίδης 5€, Αναστάσιος Τζανέτος 10€, Παντελής Λαμπρινός 5€, Ηλίας Βέργος 5€, Δήμητρα Παπαδάκη 5€, Γεώργιος Φραγκής 5€, Δημήτριος Παυλούνης 10€, Βασίλειος Ρουσάκος 5€, Σταύρος Καλκάνης 20€, Παναγιώτης Καρκαμπάσης 5€, Τάσος και Κων/νος Βολτής 20€, Δημήτριος Γ. Λάσκαρης 10€, Σούλα Παναγάκου 10€, Χρήστος Η. Κονίδης 5€, Γεωργία Κωτσιοτοπούλου 5€, Γεώργιος Ευστ. Μανιάτης 5€, Παναγιώτης Παπαστράτης 5€, Δημήτριος Γ. Μανιάτης 5€, Γεώργιος Μπελεκάκος 5€, Ηλίας Προκοπίδης 5€, Κων/νος Αραχωβίτης 5€, Παναγ. Παναγιωτουνάκος 10€, Ελένη Η. Αραχωβίτη 5€, Πολυζώης Πήλιας 5€, Βασίλειος Χριστόπουλος 5€, Βασιλική Βλογιαννίτη 5€, Νικόλαος Νικολακάκος 5€, Παναγ. Κρίγκας 5€, Χρήστος Ραζέλος 10€, Παναγ. Παναρίτης 10€, Βασίλειος Παντ. Μανδραπήλιας 5€, Χρήστος Γιάννακας 5€, Σάκης Λεονάρδος 10€.

Τα νέα μας

Ξηροκάμπι
Γεννήσεις: Το ζεύγος Αντώνιος Δουκό-γιαννης και Δήμητρα Κολομβάκου απέκτη-σε κορίτσι.
Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Περικλής Παπα-κωνσταντίνου του Πέτρου ετών 79, Βασι-λική Αποστολάκου του Σπυρίδωνος ετών 67, Αδαμαντία Κληρονόμου του Γεωργίου ετών 86, Αθανάσιος Τεκόσης του Χρήστου ετών 87, Αικατερίνη Προκοπίδη του Ιωάν-νη ετών 88, Γεώργιος Παρηγόρης του Ιω-άννη ετών 86, Παναγιώτης Κονίδης του Ηλία ετών 91, Παναγιώτα Καψάλη του Λεωνίδα ετών 87, Σταύρος Λεονταρίτης του Δημητρίου ετών 54, Μιχαήλ Μιχα-λάκος του Παναγιώτη ετών 89, Σταύρος Αργυρόπουλος του Νικολάου ετών 70.

Παλαιοπαναγιά
Γεννήσεις: Το ζεύγος Γεώργιος Ταμπάκης και Σταυρούλα Βουτιανίτη απέκτησε κορί-τσι. Το ζεύγος Πέτρος Ιππιώτης και Γιαν-νούλα Δούσμανη απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Ηλίας Ναστάκος και Δήμητρα Βορ-βή απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Παναγιώ-της Γιαλελής και Αναστασία Μεροκούλια απέκτησε κορίτσι.
Γάμοι: Η Αικατερίνη Δούσμανη του Γεωρ-γίου παντρεύτηκε τον Ευστάθιο Ανδρεάκο του Βασιλείου. Η Αγγελική Κληρονομίδη παντρεύτηκε το Νικόλαο Ξερούλη του Γ..
Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Γεώργιος Γιαλε-λής του Ηλία ετών 95, Γεώργιος Ξερούλης του Ιωάννη ετών 82, Γεώργιος Αρνιώτης του Ηλία ετών 88, Ιωάννης Κοντάκος του Δημητρίου ετών 91, Βασιλική Σαραντούλα του Χρήστου ετών 74.

Ανώγεια
Γεννήσεις: Το ζεύγος Νικόλαος Καστρής και Γεωργία Πασαλή απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Βασίλειος Ξυδιάς και Σταυρούλα Μιχελάκου απέκτησε κορίτσι.
Γάμοι: Η Αικτερίνη Κυριακάκου του Γεωργίου παντρεύτηκε τον Αγησίλαο Σαχλά του Χρήστου.
Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Ερατώ Δαλητσού-ρη του Ηλία ετών 87, Ηλίας Καλαμαράς του Δημητρίου ετών 96, Στρατήγω Μακρυ-κώστα του Γεωργίου ετών 92, Νικόλαος Διακουμάκος του Παναγιώτη ετών 85.

Λευκόχωμα – Κυδωνιά
Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Θεόδωρος Μπέ-κελης του Δημητρίου ετών 69, Βασίλειος Αντωνάκος του Νικολάου ετών 91.

Γοράνοι
Γεννήσεις: Το ζεύγος Γεώργιος Κρητικός και Ευαγγελία Παπαχρονοπούλου απέκτη-σε αγόρι.
Γάμοι: Η Παναγιώτα Δρογκάρη του Κων. παντρεύτηκε το Νικόλαο Κατούνα του Ευαγγέλου.

Άρνα
Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Βασιλική Πολυμ-ενάκου του Ανδρέα ετών 91, Σωτήριος Κα-ράμπελας του Δημητρίου ετών 86, Γεώρ-γιος Ρουσάκος του Νικολάου ετών 84.

Ποταμιά
Θάνατοι: Απεβίωσε ο Δημήτριος Αραχω-βίτης του Γεωργίου ετών 83.

Τραπεζοντή
Γάμοι: Η Ευαγγελία Βλαχοδημητράκου του Ευστρατίου παντρεύτηκε το Χρήστο Μιμηκόπουλο του Αθανασίου.
Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Γρηγόριος Μαν-τζουράνης του Αντωνίου ετών 62, Νικό-λαος Μπόνος του Αντωνίου ετών 88.

Καμίνια
Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Ζηνοβία Συκιώτη του Νικολάου ετών 93, Ιωάννης Παπαγιαν-νάκης του Ευαγγέλου ετών 86, Νίκη Θεο-φιλοπούλου σύζυγος Λεωνίδα ετών 90.

Σπαρτιά (Κοτσαντίνα)
Θάνατοι: Απεβίωσε ο Γρηγόριος Ατσαβές του Σαράντου ετών 78.

Βασιλική (Κουρτσούνα)
Θάνατοι: Απεβίωσε η Ελένη Τσάμπηρα του Δημητρίου ετών 72.